

Володимир
Фединишинець

Історик
і захисник
карпато-
руменів

Володимир
Фединишинець

Історик
і
захисник
карпато-рутенів

Ужгород
1996

Присвячую
Ліці-
правиці Мейсароша Каролі
ї
моїй милій дружині
в знак тривчання
спілово прокимих літ.

Автор.

6.7.94.

Ужгород

Володимир Фединишинець

**Історик і захисник
карпато-рутенів**

Документально-художня оповідь-есей
про Мейсароша Кароя

Друге видання, доповнене

Ужгород - 1996

*До 175-річчя з дня народження
Мейсароша Кароя
та
1100-річчя віднайдення батьківщини мадярами*

Це перша в карпато-русинській та українській історіографії життєписна оповідь про відомого угорського юриста, журналіста і публіциста, першого історика Ужгорода, історика і захисника карпато-рутенів Кароя Мейсароша, який був сучасником Кошута Лайоша, Петефі Шандора, брав участь в Революції 1848-49 років.

Книга належить перу ужгородського письменника Володимира Фединишинця, хто першим ще в кінці 60-х років звернув увагу вчених на призабуте ім'я, надрукувавши ряд статей-відкрить в угорськомовній періодиці краю.

Книга виходить другим доповненим виданням.

*Художнє оформлення автора
Післямова проф. Удварі Іштвана*

ББК 84.4 УКР 6-4
Ф-32

© Фединишинець Володимир Степанович,
1994 (Перший історик Ужгорода), 1996

СЛОВО ВІД СЕРЦЯ: ЮРИСТ ЗА ФАХОМ В ІСТОРІОГРАФІЇ

Міні-передмова

Ся коротка оповідь скоріше народжена серцем, аніж розумом, бо до її написання ще в кінці 60-х років і підвело мене почуття, коли зацікавився постаттю прадіда своєї дружини, портрет якого висів на стіні, а десь у домашньому архіві приберігалися й книги, й рукописи. Тоді раптом я і відкрив для себе Кароля Мейсароша – як первого історика Ужгорода, а далі вже і як хронографа Угорської Революції 1848–49 років, не просто сучасника Лайоша Кошута й Шандора Петефі, а і їхнього сподвижника, а ще далі – і як журналіста, видавця ряду газет для крайового люду, відтак публіциста, і, нарешті, – як юриста за фахом.

Я зацікавився новим для мене матеріалом і з юнацькою енергією та поетичною хваткою взявся, образно кажучи, стирати пилку з його книг і рукописів, загалом імені, що удвох-трьох планах зіграло в крайовій долі певну роль, – як юриста, як публіциста, як історика. А от ж, і мало право – це ім'я – на своє належне йому місце в сузір'ї імен рідного мені, та ж і йому, Карпатського небосхилу. З бігом часу й з'явилися мої публікації про нього. Вони мали резонанс і в Будапешті, Дебрецені, Гайдудорозі, як і в Ужгороді.

Звичайно, це перша спроба осмислити постать вченого-історика й практика-юриста, практика-журналіста, яка належить мені, письменнику, а не професійному історику, знавцеві угорської минулості з тому обсязі і втій глибині, як належиться. Але коли мовчать спеціалісти чи не поспішають заплутатися в часі й просторі, на передній край виходять поети... Так і в цьому разі. Невже мав правду росіянин Александр Герцен, коли писав, що поезія є чи не єдиною трибуною, з якої за будь-яких умов можна виголошувати перші слова свободи?

Але ж тут і не треба особливих слів про свободу, щоб підключався поет зі своїм поетичним рядком. Тут потрібна зацікавленість історика, який володіє матеріалом і угорською мовою, аби сказати, – але вже не перше! – слово про первого історика Ужгорода. Цією брошурою і спонукую зацікавити фахівця, і зовсім не буде це ударом по моїй гордості, бо я свідомий своєї в даному випадку лише поетичної місії, хоч і не вважаю її другорядною.

Першопрохідцями всюди є... поети, – люди ризику і пориву, люди серця... А далі вже надійніше пройдуть кити науки, а образніше я сказав би – дебелі, але надійні слони... Постать Кароя Мейсароша, запевняю вас, заслуговує цього. Треба все акуратно і вдумливо прочитати, що він написав – і в історії, і в юриспруденції. Треба осмислити його життєві кроки, боротьбу, дошукатися коренів його замислів і діянь, конкретних вчинків, знайти логіку там, де – здавалося б – вона відсутня. І може, не варто кричати на весь окіл, виявивши якусь умовну, можливу лише неточність у покликанні на документ, який, може, не відсутній, а не виявлений тим, хто сполосився і зайшовся криком.. Може, варто ліпше шукати. Бо незнайдене – це ще не відсутнє. Йдеться про вчинок і одного не-фахівця, який приписує історику Карою Мейсарошу вигадку документа. Я порадив би тому не забувати, що це був юрист, який знає, як треба поводитися з документом і який просто знає ціну документу (про це ув основному тексті – ширше).

Добре би увидіти Кароя Мейсароша у контексті часу, в гурті істориків. Напевно, тоді смисл і сенс його роботи вирисувався більш здійснено, рельєфніше, масштабніше. Може, і йому часом більше підказувало серце, що треба захищати інтереси карпато-русинського та й мадярського ж селянина-сусіда, а вже разум мусив підкорятися рішенню того центра.

Слово іде від серця, а робота від разуму. Напевно, Карой Мейсарош як юрист керувався разумом, а як історик – почуттями. До останнього я відніс би і його журналістську роботу, як в організаційному плані, так і посутніс – його письмо, його есеїстику, публіцистику. Все це потребує сумлінного вивчення, а не тільки побіжного прочитання. І все в контексті часу, суспільних потреб.

Напевно, почуття привели Кароя Мейсароша до участі в Революції як хронографа і разум вивів його з поля битви, коли дозріла.. поразка. Це підказує мені поетична інтуїція. До речі, до оповіді я вмонтував і свою розлогу поетичну новелу – як портрет Кароя Мейсароша, вималюваній уявою верховинця не в купованій вишваній сорочці, а витворений уявою сучасника в модернім шкірянім піджаку.

Отже, на мить перелетимо до середини XIX сторіччя, коли цю середину означимо добрами двадцятьма-тридцятьма роками плюс-мінус довкола осі Кошутової Революції. І освітимо ці два-три далекі, глибокі десятиріччя ліхтариком з рук Кароя Мейсароша, у жилах якого хом і текла чиста мадярська кров, та погляд був не просто обернений цікавістю до карпато-русинів чи словаків-сусідів, – він пронизував їхні інтереси. І, може, саме в цьому моменті вицільває той багатовимірний аспект, коли в особі мадярського народу карпато-руси та словаки

дістали надійного сусіда (вляжуться тимчасові східські чвари, коли курка протиснулася крізь штанети й забігла та ледь погребла грядки на чужому городі, чим причинила шкоду). І для мадяр стала рідною каліска Карпатських гір, де одвіку живуть карпато-русини і словаки, серед яких вибрав собі дружину молодий юрист і революціонер Карой Мейсарош. Най це буде в пам'яті й на слуху. Коли серце веде до вчинку.

Автор.

Уночі на 6.1.94,
в переддень греко-католицького
Святого Вечора

Тема "Карой Мейсарош" мене турбує двояко: і літературно, і родинно. Це - сучасник Петефі і Кошути, хронікер мадярської Революції середини ХІХ сторіччя, перший історик Ужгорода і загалом один з перших істориків Підкарпатської Русі... І... це - прадід моєї дружини Олени-Ілліки Мейсарош. Як письменник я не міг пройти мимо цієї благородної теми, тим паче, як виявилося, в кінці 60-х років я не мав тут жодного конкурента. Вони, жартома кажучи, з'явилися вже пізніше, як з мадярського, так і карпato-русинського боку. Але я належу до митців, які не бояться жодної конкуренції, тому й ризикнув на основі багатьох своїх розкиданих статей про Кароя Мейсароша написати що, підсумкову роботу, дополучаючи і новий пошуковий матеріал, враховуючи і зроблене іншими (частково), а й також - свої поетичні зусилля в темі. І, як то прийнято серед науковців застраховувати себе: не претендую на остаточне висвітлення теми...

А конкурентів таки не боюся. Навпаки: запрошу їх для підкріplення чи спростування моїх у багатьох випадках інтуїтивних суджень, спостережень, висновків. А головне запрошу їх до праці на поглиблення моого письма, а власне - висновків і суджень, у кого на це є більші здібності, знання угорської історії та мови. А поки що я був і... є першим... А першопрохідцям ніколи нелегко. Згодні! Домовився з конкурентами?

Близче до теми і до діла.

У статтях, брошурах, монографіях з історії рідного краю багато й переконливо пишеться про те, що земляки-руси, яких гнала доля в минулому по усіх усюдах, нерідко надто вагомо й патріотично прислужилися культурам інших народів, бо не могли прислужитися культурі своїй у безпосередньому вияві. Звичайно, при цьому не забували вони й про свій народ, про свою землю, підкреслювали своє карпato-русинське походження.

Іноді вчусь чи вчитася: то русин, не визнаний на рідній землі, а не визнаний чужаком-газдою, - стає національним героєм Болгарії чи помітним діячем Румунії, очолює академію чи університет у Петербурзі, Москві, Харкові чи Ніжині, прославляється як вчений високого імені в Угорщині, Франції, Чехії, Словаччині, Польщі, Америці, ба навіть ув Австралії. Чи виховує дітей Петра Первого або бере участь в розробці економічного проекту Росії минулих сторіч, чи лікує якогось там царя і царевича, бере участь у фундації медичної науки росіян, відіграє

помітну організаторську роль в освітньому ділі провідних українських міст і містечок. Або десь там при дворі імператоровому пропонує прогресивні реформи чи секретарює у Льва Толстого, вчить Миколу Гоголя, навіть творить російську літературу...

Так-то було, що спершу русин мусив зникнути з рідної Русинії-Рутенії, з Карпат, аби потому десь виринути яскравою зорею, щоб відсвіти сягнули аж рідного кутка. У багатьох землях пустили коріння мої земляки-русини. Не знаю, чи знали вони, чи відали, що їхня діяльність на чужому обійсті і через сто років не буде визнана зрадою, бо нові нашадки порозуміють, – хай і з припізненням, з перебудовою, – ті умови, долю, можливості-спромоги, і навпаки поцінують їх, як перших інженерів того широго і безпосереднього мосту дружби, тої аркодужності, того перевищення до народів (не боюся цього афоризму й тепер), як висловився Павло Тичина, яким чи не найбільше щасливо "хворіють" саме мої земляки – русини.

Після цього пасажу виникає питання: а невже ніхто з чесних синів якогось іншого народу не полюбив Карпатську Русь так, як би любив свій рідний край, так, як любили мої русини чужокраї? Менше, все ж, нашим дослідникам удається віднаходити таких постатей в історії та науці чи літературі минулого, аби вони були за національною принадливістю не русинами, а прислужилися своїм життям і діяльністю саме Карпатам, і щоб це засвідчило високий справжній інтернаціоналізм, який живе у глибинах кожного народу. Хоч і вдавалося ж менше таких постатей віднаходити, але все-таки немало є саме таких людей, синів інших народів, які дуже широко відгукувалися про наш край, своїм авторитетом боролися за збереження його гідності, честі. Були й такі, що навіть присвячували своє все життя русинській ідеї.

Саме такою людиною і був великою мірою прогресивний угорський інтелігент минулого сторіччя – Карой Мейсарош, 170-річчя якого саме й виповнилося недавно (1991) і було відзначено скромно (а вже близиться й до 175-річчя). Він і став тою постаттю в історії, яка ріднить два сусідні народи – русинський і угорський, стирає уявні кордони їхньої волелюбності, перекидаючи місток і до третього сусіди – словаків (дружина Кароя Мейсароша була словачкою – родом із Завадки). Отак життя переплітає долі людей і народів.

3

Сучасник Петефі і Кошути, людина, яка не лише знала здалеку цих титанів духу, а була з ними у близьких контактах, співпрацювала з ними у Революції 1848–49 років, – якось застигла на сцені у тому місці, коли

падаюча завіса історії застелила його обличчя і постать. Але ж як історик Підкарпатської Русі, історик, котрий прогресивно трактував вузлові моменти історії нашого краю (приміром, автохтоність місцевого населення), скрупульозно вислідив далеке минуле Ужгорода в спеціальній монографії, як письменник і журналіст-видавець, чиї художньо-публіцистичні твори не зіграли, може, в історії самої Угорщини такої помітної ролі, як вершинні писання його сучасників, а як юрист, що не виходив за рамки популярного трактування тогоджих кодексів, хоч і пропонував певні уточнення чи навіть реформування окремих статей, – Карой Мейсарош значиться майже в усіх будапештських довідниках, енциклопедіях, історіях, на його праці посилаються в Угорщині і в нас, всі, хто так чи інакше торкається історії Підкарпатської Русі, як її світської історії (наприклад Гіядор Стрипський, Петро Сова, Олена Рудловчак, Павло Роберт Магочий, Іван Гранчак, Іван Коломієць, Петро Стерчо, Василь Микитась, Марія Краус-Маср, Каміл Найпавер, Дмитро Данилюк чи Чобо Чорбо), так і релігійної (наприклад, Степан Папп).

Але дуже мало написано про Кароя Мейсароша в угорській чи нашій науковій і популярній літературі, коли він заслуговує й на шану сучасників, русинів – принаймні, які повинні бути завдячними йому за ті сміливі, як на той час і, зрештою, правильні тези, твердження – на противагу офіційної тогодженої науки. Карой Мейсарош стояв на принципових позиціях, широко прихильних до русинів. І в історичних проблемах Підкарпатської Русі мав доволі чітку, як з нинішнього погляду, орієнтацію. Усе це спонукало мене в другій половині 60-х років разом з дружиною Оленою Мейсарош, що є правнучкою історика, досконало знає угорську мову, прочитати його Автобіографію, проштудіювати праці, наскільки було це під силу нам, філологам. Завдяки нашим спільним зусиллям в осмисленні складного матеріалу мною було написано кілька статей для "Карпаті Ігоз Со" в 60 і 70-х роках, для "Карпаті Календаріума", які були помічені в Угорщині. Столичний журнал "Будапешт" в першій половині 70-х років писав, що мої статті нагадали угорцям про їхнього ж крупного історика і юриста, журналіста.

Зусиллями родини Кароя Мейсароша його Автобіографія побачила світ у Дебрецені 1974 року. Відтоді ім'я історика стало частіше появлятися на шпальтах нашої і зарубіжної періодики. Мною була підготовлена грунтовна стаття для журналу "Жовтень" ("Дзвін"), це весною 1971 року, яка узагальнювала всі мої студії над постаттю Кароя Мейсароша. Її рекомендував до друку видатний угорський письменник Вільмош Ковач, сучасник, що жив і працював ув Ужгороді. (Про це написав я у спогаді, друкованім у журналі "Паншіп", 1993, № 2). У своєму відгуку на статтю він високо оцінив саму особу Кароя Мейсароша, назвавши її значною в галереї діячів

ХІХ сторіччя, а спадщину науково цінною для сучасника. І хоч висновок Вілмоша Ковача, що "нова стаття В.Фединишинця є достойною творчості й імені Кароя Мейсароша", журнал відмовив мені в надрукуванні статті як такої, що не має інтересу для українського (?) читача. І це сказано про першого історика Ужгорода. Мене не дивує неувага львівського журналу до нашого краю. Це в його традиції. Тим паче й зараз не до карпато-русинських справ. І стаття пролежала в мене в архіві понад двадцять років. Дули застійні вітри, що не сприяли історичним студіям загалом. І ось зараз на основі тої статті написана й дана робота, чи, власне, виповнена, достилізована тощо. Труд не пропадає, коли б і як не був реалізований.

А тим часом ім'я Кароя Мейсароша міцно вписувалося в контекст угорської історіографії в академічній монографії "Життєписи" ("Életkerek"), "Угорський біографічний енциклопедій" ("Magyar Éleírajzi Lexikon"), академічному виданні "Джерела і література угорської історіографії" ("A magyar történetírás forrásai és irodalma"). Появлялися нові відгуки на мої статті, друковані в Ужгороді, зокрема у газеті "Непсбодшаг" ("Népszabadság"), журналі "Соболч-Сотмарі семле" ("Szabolcs Szatmári Szemle"). Це заохочувало до нелегкого прочитання нових матеріалів про Кароя Мейсароша, рукописів, що зберігаються зараз частково у правнички Олеки Мейсарош. Паралельно невідомі рукописи Кароя Мейсароша, здається, були знайдені Камілом Найпавером і у Минаї. Так, крок за кроком ішло осмислення постаті Кароя Мейсароша, про якого забули були й на Підкарпатській Русі, і навіть уз Угорщині.

Буквально на продовження думки – кілька слів. Дуже важливо, коли родина не забуває свого славного чи й рядового предка. І треба сказати, що Мейсароші ревно зберігають пам'ять – документи, речі... І спогади, родинні легенди і перекази. Бо хто, як не кревні продовжувачі роду продовжують у просторі й часі примхливу пам'ять, яка легко вивітрюється. Вона – як летюча мить, як тонка нитка – легко може і обірватися на якомусь суетливому відрізку дороги. Треба усе робити, аби цього не сталося. Я знаю кільканадцять родин у нашому краї, які не знають своїх славних предків у більшому коліні (куди там до сьомого!). Ні книги, ні газетки, ні доброго спогаду... Все десь поділося, вивіялося...

Не так у Мейсарошів, що дотичні навіть до роду Духновича, а ще Івана Муранія і легендарного воїна Андрейковича... (Про це б окремішні оповіді).

Родина зберігає письмовий стіл Кароя Мейсароша, окуляри, чорнильницю, перо... Можливо, цим пером, яке вмокав історик в цю чорнильницю і за цим столиком своєрідної конструкції він і писав свою Автобіографію та свої праці.

Це – добре.

І не другорядне – берегти честь роду, коли йдеться про творчу істину. А честь роду – це більше, ніж – елементарно – честь мундира.

За сто останніх літ не було особливих проблем в оцінці діяльності Кароя Мейсароша. Його тут-там згадували, а на Підкарпатській Русі, де славити б, в останніх 50 нещасливих літ – акуратно і обережно мовчалося... В стилі "радянської історіографії" та марксистсько-ленінської "об'єктивності".

Траплялися, правда, парадокси в оцінці окремих моментів зі студій Кароя Мейсароша буквально вже тепер. Один характерний штрих. І мовби – лінгвістичний відступ від магістральної теми. Якось пише професор Павло Чучка в "Закарпатській правді" про походження назви Унгвар-Ужгород, викладаючи різні гіпотези. І вмить лунає ледь не докір Карою Мейсарошу, що він не так, як автор Павло Чучка тепер, розуміє походження кореня "Унг"... Професор забув, що Карой Мейсарош, хоч і не був професійним істориком чи філологом, але працював на професійному рівні, та все ж, за основною професією був юристом і не міг, може, до тонкощів розбиратися у філологічних проблемах, які не з'ясовані до кінця ще й сьогодні. Зрештою, письмо Кароя Мейсароша відбивало рівень тогочасної (!) історико-філологічної думки. Невже це так важко зрозуміти? Зупинюся на моменті.

Незважаючи на те, що навіть такий український авторитет, як гігант Михайло Грушевський у своїй фундаментальній праці "Історія України-Русі" відсилається до праці Кароя Мейсароша (інших істориків я вже називав – від Гіядора Стрипського до Павла Роберта Магочия), ужгородський філолог Павло Чучка безпідставно іронізує з дати заснування Ужгорода, що, звичайно, умовно визначена як 1100 років, грубо зачіпаючи тут і авторитет Кароя Мейсароша. Він у статті "Скільки років Ужгороду", зокрема, пише: "...1851 р. місцевий культурний діяч Андрій Балудянський запропонував... назву Унгоград, створену шляхом перекладу угорської назви. У 1861 р. ужгородець (?) К.Мейсарош видав у Пешті "Історію Унгвара від найдавніших часів поині", в якій наводить латинський відповідник цієї назви. З метою підтвердити давність цієї назви і в такий спосіб довести право на її вживання К.Мейсарош вигадує латинський текст, який приписує кремонському єпископові Х ст. Ліудпранду" (газ. "Закарпатська правда" від 6 жовтня 1988 р.).

І нижче пан Чучка наводить цитату у своєму перекладі українською мовою: "Унго-градус – місця фортеця каравантських (Карпатських) слов'ян, одержала назву від річки Унг, що по-слов'янськи означає "бистрий". І тут же коментує її, перемежовуючи свій коментар із цитатами з

Кароя Мейсароша, що назва пояснюється легко: Унго-град – це Унгвар, у якому "град" – слово слов'янське в значенні "фортеця", "замок", який і одержав назву від річки Унг. Звідси, отже, і назва комітату Унг.

А далі пан Чучка вже виявляє свій філологічний хист, дорікає Кароя Мейсарошу, мовляв, у якій слов'янській мові він знайшов корінь "Унг" зі значенням "бистрий". "Було б краще, – пише сучасний професор, – якби він звернувся до румунської чи до молдавської мови (виявляється, "молдавська мова" повинна була бути відомою історику XIX століття. – В.Ф.). Там знайшов би іменник "унгъ" у значенні "кут", "ріг", що походить від латинського "кут, закутина, нетрі, глухомань".

Аби бути ще більш переконливим, в чому автор цих рядків має великий сумнів, професор іронічно закидає минулим історикам, що вони швидко підхопили сенсаційне повідомлення Кароя Мейсароша, це – угорцям Яношу Горвату, Яношу Руппу, Міклошу Фаркашфалві і землякам – Василю Гаджезі, Антонію Годинці, Іремію Контратовичу, Петру Сові... Ну, і ще глибший докір сучасним історикам краю, які мовби підхопили фальсифікат Мейсароша... І висновок пана Чучки, що в мене особисто викликає насторогу: "Кілька років тому ми (хто? – Ніколай Вторий? – В.Ф.) уважно перевірили шість наукових видань праць Ліудпранда і переконалися, що ні у тексті його праць, ні в іменних покажчиках до них назва Унгоградус жодного разу не фігурує. Та й не може фігурувати, бо Ліудпранд ніколи не бував у наших краях".

Ну, це вже смішний аргумент: ніколи не бував, отже, фігурувати назва не може. Зрештою, Жюль Верн ніколи не бував у Карпатах, а написав твір про Мукачівський замок...

По-перше, не Мейсароша біда, а навпаки б – гордість, що від нього вже упродовж ста років успішно переписують "ужгородський" фактаж пізніші історики, не додаючи нічого нового до сказаного ним, хоч усі історики віддають належнє Карою Мейсарошу – як історику – від Івана Коломійця до Івана Гранчака, крім Павла Чучки. Бо останній – тут вся сіль, очевидно, демократичного періоду – закликає зібрати всі документи, що стосуються історії крайової столиці, перекласти українською мовою і... "оцінити... з марксистсько-ленинської позиції" (я весь час цитував згадувану статтю Павла Чучки "Скільки років Ужгороду" із "Закарпатської правди" від 6 жовтня 1988 р.). Здається, все ясно...

Карой Мейсарош, як засвідчують його праці і залишки власного архіву, був не просто юристом, а дуже сумлінною людиною. Він не міг вигадати текст і приписати його комусь, аби підкріпити своє судження. Це не дозволила б йому етика, якщо не історика, то юриста, який знає "ціну" фальсифікату. Отже, сучаснику тінь кидати на порядну людину минулого грішно, якщо це й наукова тінь. А по-друге, навряд, чи міг

Карой Мейсарош дати вичерпну відповідь на питання, що його не з'ясували кінцево й сучасні топонімісти чи лінгвісти і через сто років опісля.

Я пам'ятаю зневажливі виступи деяких ужгородських науковців проти "казочок" і легенд про князів Лаборця і Коріатовича. Не до місця тут полемізувати, але в тих казочках і легендах, одним словом, міфах, як довела наука, є здорове зерно реалії, факту. І може, остаточну крапку ставити не варто.

І третє. "Полеміст" пан Чучка не знайшов цитату у кремонського єпископа (не знайшов!). Але це не означає, що такої немає.

А вмить у назві Ужгород, Унго-град заплутався "гунський" корінь? Гунго-град, місто гуннів... Пошукаймо, будь ласка, терпеливіше. І толерантно до всіх гіпотез, тим паче цитат.

Але професор Чучка не заспокоївся і досі. На Міжнародній конференції (вересень 1993 р.) "Культура Українських (?) Карпат: традиції і сучасність" він виголошує доповідь, де є такий пасаж: "130 років тому ужгородський краснавець К.Мейсарош придумав цілу фабулу про середньовічне місто Унгоградус, приспав її кременському єпископові Ліудпрандові, а наші історики дотепер некритично читують цей латиномовний фальсифікат" (див. його статтю "Початки писемності на Закарпатті: гіпотези, вигадки, факти" в газ. "Закарпатська правда" від 31 серпня 1993 р.) Невтомний професор – перекресслювати свою історію, свій народ, рідну мову. Думаю, нашадки цій "роботі" воздадуть належне.

Багато матеріалів з історії Ужгорода з'явилося в періодиці Підкарпатської Русі саме влітку 1993 року, коли відзначався офіційний ювілей Ужгорода, його 1100-річчя. Все потребує додаткового осмислення. Я згадую про це, бо й саме прізвище єпископа професор Чучка, який ніби то перевіряв його видання творів, називає, мабуть, неправильно. Історики Пеняки, батько і син, наводять це прізвище у такому оформленні: Луїпраад. Історик Дмитро Данилюк передає це прізвище як Луїтпранд. Є ще інші варіації. Хто ж має правду бодай тут?

До речі, доволі цікаві гіпотези про походження нашого столичного града висловив молодий історик Сергій Федака, – хоч його загалом заносить течія в український бік, – у статті "Виникнення Ужгорода: факти і здогади" (газ. "Срібна Земля" від 31 серпня 1993 р.). Мене привабив у цім матеріалі доволі масштабний контекст хронік, володарів, подій.

Може, найтактовніше висловився мер Ужгорода Еміл Ландовський, що дата 1100-річчя є символічною... Але – істину треба шукати.

Є ще одна малопереконлива версія пояснення топоніма "Ужгород" – Кирила Галаса, яку викладає Федір Ньюрба в журналі "Наука і суспільство" (1989, № 11), це та, що Ужгород-Унгвар, власне, гідронім "унг" іде ще від слов'янського "луг", точніше "луж" (від – лужа, калюжа).

Отже, Лужград, Лужвар, а латиною "Унг" і через Вужград, Вужгород – до Ужгорода... Я ціную будь які гіпотези. І ладен прийняти, що друге кореневе слово "вар" іде від дієслова "варити" у значенні з'єднувати (технічне, тут – військове) бойові сили. І най прийде на поміч фразеологізм "Боже, варуй" чи "Боже, заваруй". І най прилучиться до цього списку і назва редуту як "варвали" або "вари", що мало би бути другим кореневим компонентом. Бо не сумніваюся, що карпато-русиини здавен заселяли не лише Тисо-Дунайський басейн, а й північ Балкан, всю Панонію. Най живе будь-яка гіпотеза, якщо вона бодай вказує напрям пошуків, навіть найменш імовірна, як може здатися на перший погляд. Але Лужвар, Лужград прийняти нелегко. Та най влежиться ця новизна.

Вийшла і нова "Історія Ужгорода" (1993), приемно, що є скромна відсилка на працю Кароя Мейсароша, але мене завжди турбує, коли мою історію пишуть чужинці холодною рукою...

Це – вступні зауваги, роздуми, аби уяснити читачеві, дослідникові ситуацію з постаттю Кароя Мейсароша – з відбігом до однієї деталі... А зараз – близче до його симпатичного обличчя – як людини і науковця.

5

Карой Мейсарош (*Mészáros Károly*) народився 20 липня 1821 року в угорському селищі Гайдудорог у сім'ї хлібороба. До речі, в авторитетному довіднику Йожефа Даніеліка "Мадярські письменники" ("Magyag írók"), випущеному в Пешті 1858 року, допущена похибка в датуванні народження Кароя Мейсароша. Ув архіві автора цих рядків зберігається виписка з метричної книги, видана 27 березня 1943 року (моя ровесниця) Гайдудорозькою греко-католицькою дуковою канцелярією, звідки й почерпнуто точну дату народження.

Життєва доля Карою Мейсарошу випала нелегка. Хоч батько і віддав його в науку, і хлопчик учився добре, але вже у юнацькому віці Карой сам став домашнімчителем, оскільки хотів самостійно заробляти хліб. А коли від холери помер його батько, родина зсталася без годувальника, без землі, майже без кавалка хліба, і жила в нужді й нестатках. Карой уже мусив був перебиватися на різних роботах, шукаючи дрібний зарібок, щоб помогати й своїм рідним. Аби заробити собі на прожиток і для подальшого навчання, Карой варив чорнило, був дзвонарем, знову домашнім вчителем. Цим він і чинив собі можливість виконати батьківський заповіт – вивчитися. Один священик, якому сподобався стараний юнак, взяв його до себе на виховання і згодом віддав ув іншу школу для подальших студій. По закінченні початкової школи (в нашему розумінні) зайшов у Дебреценську гімназію. Тут він уперше чує, до речі, про Росію і в нього появ-

ляється наївна думка-мрія – вивчити російську мову і поїхати туди най-найтися приватним учителем...

Десь із років навчання й зачинається літературна робота Кароя Мейсароша, принаймні, відомо, що саме на ці роки припадають і перші власне письменницькі проби пера.

Зібравши трохи грошей, Карой-юнак рушає у Пешт, аби побачити світл угорської літератури – Верешморті і Бойзу. (Як мені знайоме це відчуття, коли другокурсником філфаку зібрався й полетів у Київ, щоб подивитися зблизька на свого улюблена тоді поета Володимира Сосюру). Там же Карой складає іспити з філології і юриспруденції, організовує літературний гурток. Важлива деталь: серед членів молодіжного творчого осередку був і Імре Модач – автор знаменитого віршованого філософського твору "Трагедія людини" (українською мовою вийшов у перекладі Миколи Лукаша, я надрукував був відгук на це видання у "Молоді України").

Саме в цей час Карой Мейсарош пише п'єси, вірші. Перші свої вірші і п'єси молодий автор показує авторитету – Верешморті, до якого спеціально напросився відвідати. Наскільки відомо авторові цих рядків, згадувані художні твори не збереглися (а може, хтось про них знає детальніше, – прошу повідомити), хоч вони мали б іще один інтерес: на полях аркушів могли бути замітки чи помітки рукою Верешморті, адже знаменитий письменник уважно переглянув рукописи початківця. Відомо, що Верешморті порадив молодому поетові і драматургові Карою Мейсарошу здобути якусь спеціальність попри літературну працю, аби заробляти на щоденний хліб (знайома ситуація, сьогодення!). Верешморті так і висловився, що тепер–тоді "чистому" письменникові жити тяжко. А коли було легко?!

І можливо, через це Карой Мейсарош остаточно обирає філологію і юстику головно – модну на той час і дуже потрібну спеціальність – своїми пожиттєвими годувальницями.

Напевно, під впливом розмови з Верешморті молодий Карой Мейсарош 1842 року пише публіцистичну книгу про сенс життя "Думи про мету життя" (*Az élel célairól*). Сам автор згодом розцінює її – книгу – як таку, що не містить чогось особливого, хоча молоді подобалася, була читабельною.

В Університеті міста Пейч, де студіював, Карой Мейсарош запалився вільнолюбними ідеями Лайоша Кошути. Але спроба організувати тут якусь політичну групу, що за задумом її ватажків мала піднести угорський національний дух населення мадярською міста, де панували німці, почувавши себе повними і законними газдами на чужій землі, – не вдалася.

Тепер Карой Мейсарош досить часто переїжджає з одного міста в інше, перериваючи навчання і працюючи репетитором, аби мати кавалок хліба на щодень (старі проблеми). Він нав'язує нові знайомства, беручи надто активну участь у різних періодичних виданнях – пише передові статті, кореспонденції різного плану. Навіть редактує окремі газети й журнали вкупні зі своїми новими друзями. Тут якраз і слід шукати зачатки плідної згодом журналістської роботи Кароя Мейсароша.

Питання це, до речі, абсолютно не вивчено. Ним цікавилася тільки пряшівчанка Олена Рудловчак, вивчаючи журналістику Підкарпатської Русі. Не складена й бібліографія публікацій Кароя Мейсароша, яка могла би послужити основою такого вивчення. Це можливо зробити лише в архівах Будапешта, де зберігається періодика того часу. Плюс – необхідно глибоко вникнути в історію тих видань, щоб встановити авторство непідписаних статей чи творених колективно. Іх, правда, не так і багато.

6

40-ві роки минулого сторіччя. В Угорщині наростає патріотична хвиля народу. Це ті роки, з яких бере витоки майбутня революція. А Карой Мейсарош уже вчиться в Будапештському університеті, на юридичному факультеті. Він уже юнак свідомий, національно настроєний, гарячий. Звичайно, ця патріотична хвиля захоплює і його у свої обійми, хоч до кінця сформованим як людина, зрозуміло, він бути ще не міг. На першопогляд тверді переконання, погляди, тим паче усталені на ті чи інші події, розмаїті деталі життя-буття, розмисли про життя і суспільство, громадянські настрої він – як студент – міг ще і не мати. Але творчій активності юнака можна позаздрити. Очевидно, в цей час і дозрівали далекі наміри, плани, поривання вже дорослої людини.

1845 року Карой Мейсарош видає антропологічну працю "Основи людинознавства" ("Az emberismeret elemei"). У ній чимало соціологічних спостережень. А наступного року вже складає адвокатські іспити і його призначають в один з округів на посаду прокурора.

Якраз наприкінці університетсько-юридичних студій Карой Мейсарош бере участь у молодіжному гуртку, який збирається у кав'яrnі "Пілвокс" ("Pilvax"). Звичне місце для політичних дебатів – тогочасні кав'яrnі. Не маючи ще якоїсь певної твердої програми, його члени розбігалися в думках, як лише заходила, народжувалася суперечка окіл якогось життєвого питання.

А в повітрі носилася Революція, відчувалося, що вона ось-ось має вибухнути. Та ж основне, що усе-таки сднало, гуртувало молодь у кав'яrnі "Пілвокс" – це вільнолюбність. Ще – гуртківці високо цінували просту людину, хлібороба, навіть схилялися перед нею.

Сталося так, що одна, скажемо так, реакційна газетка облила поми-
ями гуртківців, посміялася з них. Хлопці попросили Кароя Мейсароша як
молодого публіциста написати гостру відповідь. Той згодився. Однак,
порадившись з одним консерватором (назовемо його нашим терміном),
написав її у ліберально-примирливому тоні, дипломатично, кажучи
нинішнім словом, і надрукував у тій же газетці. Може, тут-то й започат-
кувалася деяка нерішучість і хиткість, на яку час від часу ставав чи
опинявся на якій Карой Мейсарош – чоловік, який своєю конкретною
працею більш окреслено прислужився не лише своєму рідному народові,
а й русинам. Через цей поміркований виступ друзі, звичайно,
відвернулися від Кароя Мейсароша, чекаючи від нього запального висту-
пу – захисту. І він миттю опинився у таборі тих же консерваторів (в чому
потому ув Автобіографії розкаявся). Глибоко пережив це дорослий юнак.

Життя веде далі, ніж сьогоденні політичні лозунги. Будучи на не-
довгій прокурорській службі, мав можливість добре обміркувати свою
участь у житті, вивірити свої кроки з мріями. Тяжко в цім дотримувати
синхронності.

І що цікаво. Про гуртківців з кав'яні "Пільвокс", оскільки вони
роздіглися в думках, а відтак і не становили собою чогось цільного як
політичне прямування, – молодий Шандор Петефі висловився: "Які-сьте
молоді – і як скоро гниєте!" ("Mily ifjúak vagytok – s mily hamarróthatok").
(Цитується за рукописом "Автобіографії" Кароя Мейсароша, сторінка
17-зворот).

Отак, через сторіччя після смерті генія, потому, коли його життєпис
уже ніби кінцево досліджений, уточнений кожен крок, здавалося б, –
цикаво відкрити ще один бодай незначний штрих-деталь до його біографії.
Можливо, ці слова не зовсім пасують до постаті невмирущого сина угор-
ського народу Шандора Петефі. Адже роботи ще багато у біографії
геніального революціонера, аби вони на хвильку могли відпочити з дум-
кою, що життєвий шлях і громадянська діяльність великого угорця до
кінця уяснена і уточнена. Я, наприклад, скілько ставився і ставлюся до
пошуків і вже ясних знайдок мукачівського краснавця й літератора
Василя Пагірі про сибірський період у житті Шандора Петефі, власне,
закінчення тут свого громадянського і фізичного шляху – завдяки зусил-
лям угорця-патріота Ференца Морвої. Напевно, ще багато подібних
штрихів буде відкрито й завтра, післязавтра, коли буде знятий глянець і
з видатних постатей. Це в стилі часу (кінець ХХ-го віку).

Таке ж стосується і другого національного героя Мадярщини – Лайо-
ша Кошути, про що мова піде далі. Але ж тим-то і радісно авторові цих
рядків – за національністю русинові, якій широко любить і глибоко цінує у
сусідньому угорському народові повагу до себе, деяку романтизацію дав-

нини, бачачи в окремих угорцях зразкових громадян держави, – повідомити дорогих читачів про те, що вдалося віднайти у невідомому досі творі малознаного угорського письменника й історика, якоюсь мірою зразкового інтелігента, що довгий час проживав у Карпатському краєві, один штрих до ніби вже цілком відомого політичного і громадянського портрета Шандора Петефі чи Лайоша Кошути. Адже слова про гуртківців "Пільсакса" ("Які-сьте молоді – і як скоро гниєте!") посвідчує ширу революційність і безкомпромісність видатного борця за щастя своєї Угорщини, держави такої, якої – на його думку – більше немає у п'яти частинах світу ("Я мадяр").

Цей факт-вислів, який являє собою чималий інтерес, може, й зостав-ся би незафікованим, коли б Карой Мейсарош на якомусь етапі життя не засів за написання чесної "Автобіографії", рукопис якої завдяки зусиллям правнука Іштвана Мейсароша став книжкою в Дебрецені. І всі інші дані тут у такому повному обсязі в науковий обіг вводяться уперше. В загалі ця стаття є найповнішою на сьогодні в карпато-русинській і загалом нашій регіональній історіографії – як звід біографічних і творчих даних про Кароя Мейсароша. Їх і підказала названа Автобіографія, написана Каросом Мейсарошом з нагоди свого 50-річчя, себто 1870 року, на 77 сторінках нестандартного аркуша – гарним дрібним почерком. Щастя, все ж, що така Автобіографія полищена істориком і юристом, бо вона суттєво виповнює ті скуні біографічні дані, що потрапляли до преси.

До того ж Автобіографія просвітлює детально не лише моменти з життя самого Кароя Мейсароша (при написанні цієї статті автор і користується нею як джерелом фактажу, звіряючись з іншими джерелами). Тут він надто широко і детально розповідає про свій життєвий шлях, про творчу роботу і у зв'язку з іншими людьми, щедро роздумує, оцінює тощо. Одних історія висунула на перший план, інших дещо затушувала. Тут він говорить про становлення своїх поглядів на світ, на життя, на людей, на науку, зосібна історію і право. Розповідає Карой Мейсарош і про своїх родичів та близьких друзів, знайомих у контексті стосунків особистих і громадських. Наприклад, про своє послідовне протистояння Адольфу Добрянському, який зіграв помітну роль у розвої історичних подій на Підкарпатській Русі.

Крім цього, ясна річ, в Автобіографії Кароя Мейсароша є неодноразові згадки про Шандора Петефі, Лайоша Кошути, Верешморті, Імре Модача, того ж Адольфа Добрянського, з якими він зустрічався у житті й громадянських пориваннях, розповіджено також деякі безпосередні, сказати би, буденні справи й деталі Угорської Революції, – він же був її офіційним хронографом, – і тих відчуттів, які окопили були більшу частину інтелігенції. Не приховано тут і розчарування, коли Революція була

задушена з помічю зовнішніх сил, російських військ зокрема. Мадяру, я собі думав, очевидно, суджено творити Революції, підноситись до висот, діставати поразки, щоб знову доростати до нових Революцій. Чи не так було 1956 року? Чи не так в другій половині 80-х років?!

7

У Автобіографії Карой Мейсарош дас розлогу оцінку політичного життя на Підкарпатській Русі середини і другої половини минулого сторіччя. Тут чимало роздумів про життя загалом, про його сенс і сутність, про своїх видатних і тепер уже часом і невідомих сучасників, або людей, які сумлінно працювали на ниві рідної культури. Карой Мейсарош дас великим і малим, вагомим і дрібним як на погляд сьогоднішнього дня, політичним явищам тодішньої Угорщини свою оцінку, яка, все ж, у багатьох моментах співпадає зі сучасною. Звичайно, люблячи русинів, він хилить їхню долю до Будапешта.

Таки багато сторінок присвячено Великій Революції мадяр. Видко, визвольний рух Угорщини грутовно захопив найширші верстви інтелігенції насамперед. В тому числі закрутила Революція і Кароя Мейсароша – людину таки помірковану. Але з особистих записок дізнається, що він зацікавлюється поглядами і мріями французьких соціалістів-утопістів, зокрема Сен-Сіона, Фур'є, Оусна. Це було типово для Європейської інтелігенції XIX сторіччя. І що дивно: навіть сам під їх впливом, напевно, роздумує про майбутнє суспільство, про майбутній устрій світу. Як можна здогадуватися, це зацікавлення теж було навіянно свіжими вітрами революції, подій – складних, неординарних. І побіжно оживають під пером Кароя Мейсароша припорошені курявою історичних доріг маловідомі сторінки угорського минулого не лише в часі знаменної Революції. Вона – новий виток і в його житті.

Як поводить себе Карой Мейсарош у цей час?

1848 рік. Події, потрясіння. Народ звихрений. Пожвавлюються бунтарські можливості молоді. І Карой Мейсарош бере посильну участь у безпосередніх революційних виступах. Він пише закличні листівки. І знову – це теж найдорожче – друзі повертаються до його лицем. А він, радий і гарячий, широко перебуває у лавах борців за національні проблеми. Активно у цей час Карой Мейсарош співробітничє у пресі, – мов на другому диханні. Зближується із революціонерами і навіть пише проект і статут бунтарської спілки. З його ж ініціативи її перейменовують на "Товариство рівних" ("Egyenlőségi Társulat").

До речі, написаний Кароєм Мейсарошем статут показали Лайошу Кошуту. І він схвалив його, як згадується – без прикованої радості – в

Автобіографії. Великою подією було це для молодого і вже відчасти загартованого Кароя Мейсароша, котрого водночас висувають адвокатом спілки, а потому обирають у склад її керівництва.

Скільки сил та сятузіазму вкладено в Революцію! Та війська російського імператора придушили її, потопили у крові, – як був певен Карой Мейсарош – 1849 року офіційний табірний історіограф при мадярських військах постачів.

Коли стало цілком ясно, що Революція зазнала поразки, що всі надії рухнули, Карой Мейсарош переїжджає у Пешт. Тут якраз зачиналися репресії. Людей кидали у переповнені тюрми. І тепер же виходять друком уривки з військового щоденника Кароя Мейсароша. Легко видіти на виході праць і його передреволюційні заінтересування. Приміром, 1848 року побачили світ книга "Парламентські турботи" ("Országgyűlési teendőink"). Ще того ж року – "Найновіші конституції Європи" ("Europa legújabb alkotmányai"). Наголовки цих праць уже промовляють, чим цікавився їх автор, якими думками і настроями проймався.

Життя входить у звичне русло. І все ж...

8

Карой Мейсарош згодом переїжджає з Пешта в Ужгород, аласне, в його округу, може, й не зовсім із власної волі, і стає тут на юридичну службу. Із 1850 року чотири літа практикує адвокатуру, є головним нотаріусом. Потому це стає якоюсь мірою традицією родини. Чому подальший період життя виділив я в окрему главу.

Висвітлюючи цей період свого життя, Карой Мейсарош дуже багато пише про роботу Адольфа Добрянського, не схвалюючи її, бо той, на думку автора Автобіографії, хоче відокремити карпатських русинів від Австро-Угорщини і об'єднати їх в одній самостійній державі з галичанами. Сам же Карой Мейсарош дотримується думки, що русини повинні зостатися при цім (тогочаснім) уряді, у складі Австро-Угорщини. І тільки так, однозначно.

Довго й настирливо, різко й дошкульно боровся Карой Мейсарош з Адольфом Добрянським у плані ідейному, заважаючи і перешкоджаючи останньому у практичних кроках реалізації свого реального наміру. Отже, тут Карой Мейсарош, хоч і був прогресивно настроєний щодо русинів узагалі (до речі, він дуже багато помогав – як юрист – біднякам-русинам у їх конкретних дрібних справах, що засвідчують документи), однак не спромігся чи не хотів глибинно зрозуміти головної суті визвольної боротьби карпато-русинів проти австро-угорських утисків усебічного порядку. Мабуть, він не бачив і в далекій перспективі потуг карпато-русинів вит-

ворити свою державу, – чи навіть автономію, – може, не уявляв її поза протекторатом Австро-Угорщини, якщо й різко не поділяв думок возз'єднання з галичанами. І дивуватися не слід.

Живучи в Ужгороді, Карой Мейсарош прямо протидіє політичній роботі Адольфа Добрянського, веде з ним затяжну політичну полеміку. Звичайно, однозначної оцінки усім цим подіям і полеміці бути не може. Хоча... Ясна річ, зі сучасної точки зору ясно видно, що й Адольф Добрянський мав не лише помилки так званого ідейно-стратегічного порядку, причім на різних етапах своєї довгорічної громадянської діяльності. Його наміри, крім усього, утопічні. Але шкода, що Карой Мейсарош вважав своїм службовим обов'язком служити монархістському урядові. А може, інакше не могло й бути? І чи могло бути інакше? Так чи інакше, але Карой Мейсарош нагадував своєму урядові, що є карпато-русиини, що вони мають такі й такі проблеми життєвого порядку. Він весь час збуджував офіційну увагу до неспокійного краю, який ждав національного відродження. І те відродження давало в ці роки несмілі пагони, що згодом проростуть, як вулкан із надр землі, що така мирна і прекрасна.

Правда, перебування Кароя Мейсароша в Ужгороді чи в його провінції має двоякий вигляд. З одного боку він справді протидіяв возз'єднувальній праці Адольфа Добрянського (і може, добре чинив!), але також мимоволі руйнував певну просвітянську роботу будителів рідного краю, а з другого – як історик, зацікавившись минулим русинів, він пише і 1850 року випускає обсяжну і грунтovну книгу "Історія русинів Угорщини", заголовок якої спеціалісти перекладають ще й так: "Історія мадярських русинів" ("A magyarországi oroszok története"). І це – одна з перших праць такого роду з-під пера не-русина та ще й мадяра...

І незважаючи на те, що Карой Мейсарош стояв у принципі на хибній точці зору, з ким і як жити русинам (а на який він міг тоді стояти?! – середина минулого сторіччя!), бо його боліло серце своїми угорськими проблемами, тим паче після поразки Революції, – але він написав видатну працю для краю, чим зменшив вагу своїх помилок, якщо вони і були.

У праці "Історія русинів Угорщини" Карой Мейсарош сміливо відстоює правдиву думку про автохтонність місцевого населення, його абсолютне право на землю, на ліси, тобто – на життя. Тут чітко сказано, що господарями Підкарпатської Русі є русини. Тому-то тодішня угорська історіографічна офіційна критика названу працю Кароя Мейсароша не сприйняла позитивно. Автора не лише гостро критикували, його працю просто заборонили юридичним порядком. І це мотивувалося тим, що не треба було, мовляв, – майже цитую, – відкривати очі русинам, хто вони, відки вони і як вони. Бо це, мовляв, може породити небажані сепаратистські наслідки у більшому майбутньому. Офіційний тогочасний по-

гляд, наче й нинішній. Лише тоді був будапештським, а тепер – київський...

Та поважна праця Кароя Мейсароша – вже історика Підкарпатської Русі – жила у наукових колах, читалася інтелігенцією, в тому числі й русинською, а отже, об'єктивно її автор спричинився до прогресивного поступу краю. За неї, хоча б тільки за неї – він має мати цілковите право на визнання і повагу. Тим паче, що "Історія русинів Угорщини" містить і низку нових серйозних спостережень, загрутованих на першоджерелах (її писав юрист, що знає ціну архіву) й історичних фактах, направді, що несе її актуальність і для дnia нинішнього. Це – як роботі чесній, патріотичній, і одній з перших, що на той момент вичерпувала питання великою мірою.

Тут мимоволі напрошується думка, що історія Підкарпатської Русі авторитетніше пишеться не істориками за фахом. Хоч у даному випадку це був юрист, і специфіка його погляду очевидна. Тим і цінна.

До праці "Історія русинів Угорщини" тісно прилягає пізніше дослідження Кароя Мейсароша "Історія Ужгорода від найдавніших часів до сьогодні" ("Ungvár története a legrégebb időktől maig"), яка побачила світ 1861 року. Вона не менше сумлінна, ґрутовна фактажем, широка на погляді, аніж розглядувана вище. І головне: у цій краєзнавчій книзі Карой Мейсарош виступає першим істориком Ужгорода. Праця послужила й джерелом фактичного матеріалу для майбутніх студій минулого – головного міста Підкарпатської Русі. Це ж додавало авторитет самому краєві. Вперше ж викладено історію міста, в якому переважно живуть русини, є і мадяри, євреї, словаки, цигани...

Авторитетні, вивірені, систематизовані, ґрутовані на першоджерелах і документах спостереження і твердження Кароя Мейсароша стосовно найдавніших часів Ужгорода повторює і один з пізніших краєзнавців Петро Сова-Гмитров у роботі "Прошлое Ужгорода", дещо навіть дуже близько компілюючи першоджерело.

А загалом часті посилки, покликання на праці Кароя Мейсароша "Історія русинів Угорщини" й "Історія Ужгорода від найдавніших часів до сьогодні" знаходимо у працях багатьох істориків (наприклад, у колективній праці "Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область" – українською і російською мовами, працях Івана Гранчака, американського професора Павла Роберта Магочия, численних краєзнавчих виданнях). Чи доцільно тенденційно загострювати полеміку щодо кореневого "унг"?! Хто ставить крапку в пошуках?!

Назову тут ще ряд історичних праць Кароя Мейсароша, аби показати, що роботи з історії Підкарпатської Русі не є випадковими у його спадщині. Не втрачають наукової актуальності й монографічні дослідження Кароя

Мейсароша "Народи Мадярщини з історичного погляду" 1852 року, ("Magyarország népei történeti tekintetében"), де порівняно вичерпно висвітлено порущене питання, а також "Таємний архів угорської революції. Історіографічні публікації", 1850 року ("A magyarság forradalom titkos levélkára. Historiagráphiai közlemények"), "Пролог мадярської визвольної боротьби 1848 року", 1862 року видання ("A magyarság szabadságharc előjátéka 1848-dik évben"), інші праці.

Таки уперто продовжуючи вести боротьбу з Адольфом Добрянським, для більшої сили й авторитету Карой Мейсарош виїжджає з Ужгорода і зупиняється в Пешті, де розпочинає видавати журнал "Мадярські річні листки" ("Magyar évi lapok"), який згодом теж заборонили. За чотири роки перебування у столиці Угорщини Карой Мейсарош активно співробітничав з газетами й журналами, пишучи до них передовиці та іншого роду актуальні статті. Це з такими:

"Світло Батьківщини" ("Honorerü"), "Співбесідник" ("Társalkodó"), "Пештський щоденник" ("Pestli napló"), "Картини життя" ("Életképek"), "Народ Сходу" ("Kelel Népe") та іншими.

За ці ж чотири роки написав і видав Карой Мейсарош у Пешті вісім юридичних книг різного аспекту. Коли ж до них долучити й інші, проблемні, цілу низку юридичних праць, писаних упродовж усього життя, то видно, що мають вони не якусь цінність насамперед для історика угорської юридичної думки ХІХ століття зокрема й загалом, а значну цінність. Написані здебільшого планом витлумачення законів, коментування їх, застосування на практиці, роз'яснення.

Для цікавості стисло окреслило коло проблем і тем юридичних праць Кароя Мейсароша. Ось вони: урбальні відшкодування, система земельного розvantаження, новий закон про шлюб, закони офіційного реєстру нерухомого майна, сільські муніципальні закони, нові закони охорони лісу, урбальні недоплати, кадастер мадярського земельного податку й подібне. Це були підручні книги, адресовані насамперед селянам. Зрештою, вони доповнюють обличчя історика, його любов до людей.

9

Довгий шлях становлення, здобутків і помилок пройшов Карой Мейсарош за своє некоротке життя: від першої книжки - спроби пофілософствувати на тему про мету в житті - аж до активної журналістської діяльності. А все це - через численні історичні праці, юридичні, бурхливу революційну діяльність. Останні ж роки Карой Мейсарош жив то в Пешті, то в Ужгороді (мав будинок і в Минаї). На жаль, в Ужгороді й досі немає вулиці його імені, є лише пропозиція такої. Тут він

роздумує, нотує свої думки. Але найбільше мешкає на тещовому газдівстві-обійсті, що прийшло йому у спадщину, у селі Завадка, що тепер на території Словаччини, біля Міхаловице. Хоч і займається в основному майже сімдесятирічний дідусь сільським господарством, до чого все життя його скилила дружина, турбуючись про здоров'я, але знову ж таки різко продовжує виступати проти ідей Адольфа Добрянського про відокремлення Підкарпатської Русі від Австро-Угорщини, бо це був би, на його думку, відчутний удар по могутності корони. Позиція – як мадярського громадянина – поясненна.

Не заспокоюється Карой Мейсарош, прагне активного політичного життя в різні десятиліття по революції. Для цього досить подивитися на список видань, які він заснував чи редактував. Наприклад, у Пешті ще: "Мадярський сільський нотаріус", 1876–1877 ("Magyar Községjegyző"). Наприклад, ув Ужгороді: "Карпатський вісник", з липня 1861 року до кінця року ("Kárpáti Hírnök"), "Ужгородський вісник", 1867 рік ("Ungvári Hirlap"), "Сільська газета", з 1875 року до 1878 року ("Község Lapja"). Деякі видання, як можна бачити по датах існування, пропали не довго, інші довше. Мабуть, справи з папером, жартома кажучи, і тоді були не такі легкі. А якщо казати без гумору, то ці видання, які фінансував Карой Мейсарош – журналіст із власної кишени, робили свою практичну корисну дію, орієнтовані насамперед на просту людину. Але виснажували домашній бюджет, проти чого бунтувала дружина.

На тещовому обійсті у селі Завадка відомий історик, юрист Карой Мейсарош і помер 2 лютого 1890 року. У Завадці ж і покований. Його могила означена залізним хрестом. За ним її можна розпізнати між іншими.

На якомусь етапі діяльність Кароя Мейсароша була призабута наступними поколіннями. Згадки про його життя й роботу можна знайти переважно у науковій угорській літературі. Наприклад, у згадуваному бібліографічному довіднику "Мадярські письменники" ("Magyar írók"), що його склав Йожеф Даніелік і видав 1858 року в Пешті, на стор. 198–199. А ще в "Угорському біографічному лексиконі" ("Magyar életrajzi lexikon"), том 11, виданий Угорською Академією Наук у Будапешті 1969 року, стор. 196. Тому була необхідність пустити у світ Автобіографію – як першоджерело. Звичайно, пора б написати й видати (але ж де?) бодай короткий біографічний нарис життя і діяльності історика і юриста з повною бібліографією його праць, яку ще треба скласти.

Несумнівається, що ряд праць заслуговували б на перевидання – бодай як пам'ятки історичної думки. Насамперед нам би подбати про видання їх, а потім й переклад на українську чи русинську мови – "Історії русинів Угорщини" та "Історії Ужгорода...", доступні до яких зараз мало хто має,

аже видання стали, зрозуміло, бібліографічною рідкістю. Можливо, доцільно подумати у перспективі про однотомник його праць, де в уривках були б представлені всі історичні розвідки вченого і юриста, фрагментами вже повно виданої Автобіографії, яка хоч і закінчується 1870 роком, коли Карой Мейсарош відзначав своє 50-річчя, та містить чимало нового матеріалу, хай і викладеного зі своєї суб'єктивної точки зору, а тим і цінного. Все це, недоступне молодим вченим-історикам рідного краю, окреслило б постати сповна. Повторюю: карпато-русиини повинні бути в цьому зацікавлені насамперед.

Автор цих рядків у газеті "Карпаті ігоз со" вже давніше інформував про збережені рукописи інших історичних праць Кароя Мейсароша, які не вийшли друком. Про інші рукописи писала правнучка Олена Мейсарош, а про знайдені в Минаї – Каміл Найпавер (деякі статті у співавторстві з Миколою Зимомрею). Усе також належить осмислити, викласти. Зрештою ж, і підготувати до друку. Тобто ввести у науковий обіг на новому витку вивчення своєї ж історії.

Сумлінний історик, маловідомий, все ж, письменник і публіцист, журналіст, юрист-службовець Карой Мейсарош цікавий для історії науки як людина, що особисто була знайома зі світлами політичного і літературного життя Угорщини середини минулого сторіччя, як людина шире у ставленні до русинів, до нашого краю, така людина, котра погнала науці непересічні праці, які були, зрештою, першими ластівками на тому небі, у яких багато вивірского матеріалу, фактажу, прийнятних і сучасною наукою висновків, хоч у подеяких моментах вченій, відчасти й аматор, безперечно, й помилявся.

10

Мабуть, про все це дуже добре промовила правнучка Кароя Мейсароша – Олена Мейсарош, – промовила поетичним словом у своєрідній молитві до намальованого портрета, назвавши свого предка "не ідеальним", але таким, що їй слугуватиме "за ідеал". Верлібр Олени Мейсарош, надрукований у газеті "Вісті Ужгородщини" 25 грудня 1990 р. – це розгорнута метафора-портрет родини, в якій не було ідеальних осіб, зате були ширі трудівники, були просто люди, чутливі до чужого горя-біди.

У своєрідному есеї "З тасмниць мосі кімнати" правнучка Олена Мейсарош любовно пише про свого пращура, ім'я якого довгий час замовчувалося, про його портрет та портрет дружини Амалії Коллар, які висять над її ліжком (до речі, авторство портретів не встановлене), що й надихнули її на своєрідний верлібр, молитву. Цей правнуччин поетичний портрет ззвучить так:

Дорогий мій прадіду,
Не знала я тебе,
Але пам'ятаю твою роботу,
Твої муки,
І буду пам'ятати довікіу,
Хоч ти не був ідеальним.
І твоя жона – моя прабабка –
Була далека від ідеалу,
Але я дякую вам за це,
Бо ви дали мені
Діда, якого також не знала,
Та пам'ятаю його.
Не забиваю й за бабку.
Пробачте мені, але я ще не
впорядкувала їхні могилки
на кладовищі
(по вулиці Капушанській),
І не забуду про них,
Бо вони мені дали
Мого милого, дорогого батька –
Також не ідеального,
Земного, богемного.
А він вибрав мою розумну
нейдеальну маму,
І явили світу мене –
Також неїдеальну.
Дорогий мій прадіду!
Не знала я тебе,
Але пам'ятаю
І буду пам'ятати вовіки,
Щоб і мене пам'ятали...
Прадіду дорогий!
Не був ти ідеальним,
Та для мене ти – ідеал,
Ти – мій Бог,
Бо ти був Людиною!

(Цитовано за публікацією в газеті "Вісті Ужгородщини" від 25 грудня 1990 р.).

Існує переклад цього вірша й угорською мовою. З ним виступила Олена Мейсарош і в святошному Гайдудорозі, куди поїхала на запро-

шенної міської бібліотеки, якій тоді присвоїли ім'я її прадіда. Це діялося у серпні 1991 р., в час святкування 170-річчя з дня народження Кароя Мейсароша. На урочистостях побували і працівники Закарпатської обласної наукової бібліотеки, а також ужгородський угорськомовний письменник Шандор Горват (його інтерв'ю з Оленою Мейсарош надруковане в газеті "Карпатоліо", 1991, № 14, серпень, стор. 3). Ще до 150-річчя Кароя Мейсароша на греко-католицькій церкві було встановлено його меморіальну дошку. Доповідь на бібліотечно-міських урочистостях виголосив Чобо Чорбо, в читальному залі була розгорнута книжкова виставка, присвячена ювілею (директор Адела Голомб), з'явилися публікації в місцевій газеті, було випущено й спеціальне запрошення.

Ясна річ, угорці вміють шанувати своїх синів. Я щасливий тим моментом, що звернув їхню увагу на призабуту постать, і за ці пару десятиріч дещо зроблено не лише для вшанування пам'яті Кароя Мейсароша, а й осмислення його різnobічної діяльності та науково-популярного доробку як історика, юриста, журналіста.

11

Часто позиркую на цей портрет Кароя Мейсароша. Минулосторічний невідомий художник реалістично зафіксував присмне інтелігентне обличчя історика і юриста, воно світиться і мовби виривається з темні-фону, як з глибини часу. Скромний юрист боронив інтереси русинів, вчив їх законів, писав про них, ночами, можливо, випрацьовуючи архівні документи, джерела. Писав він і свою малаярську історію, й історію гайдуцького руху, що лежить ще в рукописі, як і низка інших праць.

Що спонукало, – вдивляюся в портрет, – скромного угорського службовця, зрештою, іти часом супроти своїх же всеможних володарів? Яким було духовне життя цієї людини, що за подружню пару мала доволі приземлену жінку (і в цьому теж немає нічого поганого), дбайливу берегиню його домашнього вогнища, без якого трудно б написати й кілька сторінок наукового чи популярного тексту? Чому він змінив Будапешт на Ужгород? Чи тільки, уникаючи репресій за участь в революції? Чи з любові до місцевого населення, бо не було в нього тут ні маєтку, ні хати? Звичайно, було заслання. Але були й пізніші можливості переїзду і від'їзу звідси. Звичкою жити тут всього не пояснити, мабуть. Складні почуття, може, оволодівали Каросм. І очевидно, його постать – значно складніше явище, ніж уявлялося спершу нашим історикам, ну, хоча б у 60-х роках. До речі, роботами Кароя Мейсароша цікавився в 60–70-х роках і Яків Вараді-Штернберг.

На жаль, є серед самих угорців такі автори, які сумніваються в необхідності "віддати данину" Карою Мейсарошу, оскільки він, мовляв,

занадто гаряче захищав русинів і навіть ледь не висловився проти деяких мадярських істориків. З одним з таких науковців полемізує Чобо Чорбо в журналі "Сазодок" (ще в 70-х роках). Однак така позиція не є визначальною, тим паче зараз.

У працях Кароя Мейсароша я прочитую про вроджений менталітет русина жити у мирі і злагоді зі сусідами.

12

Звичайно, як письменник, що працює в багатьох жанрах, я не міг обмежитися викладом своїх думок про непересічну постать угорської і русинської історіографії – Кароя Мейсароша – лише у жанрі документальної прози чи есея. Я написав ще 20 лютого 1980 р. і поетичний шматок – "Ступали по землі звичайні люди...". І цей "угорський мотив до карпатського контексту" планую включити до книги портретних поезій та поем "Срібні силуети", кінцеву підготовку якої до друку весь час перебиває буденна суєта.

Гадаю, читач не здивується, що один і той же матеріал лягає в основу творів одного й того ж автора – різних жанрів. Подібну практику успішно держав геніальний галичанин Іван Франко, опрацьовуючи один і той же сюжет в поезії, прозі, навіть драматургії, не кажучи вже про публіцистичні пасажі. Тому я з легким серцем і дуже радо включаю свій поетичний фрагмент до канви цього твору, жанрово означеного як документальна проза. Він мовби підсумовує мої роздуми про Кароя Мейсароша – як громадянина і людину, як мадяра, що любив русинів не "офіційно" любов'ю, але й не побутовою, що любив русинів не з примусу чи вигоди, а навпаки. Що – любив русинів серцем і... розумом, бо творив для них, відкривав їм очі, зате й постав перед власним урядом-короною як недоцільний бунтар, по-сучасному сказати б, дисидент, який і справді не міг всидіти на одному місці, не міг заспокоїтися. Мабуть, від Кароя-пращура іде така незаслопкійливість і в його нащадків – онуків, правнуків...

Чи вдалося мені поетичним рядком схарактеризувати постать Мейсароша-предка? Може, сукупно поезія і проза дозволить читачеві уявити собі сповна цю постать з XIX сторіччя, моментами актуальну й нині.

Отже, портретна поезія "Ступали по землі звичайні люди", навіяна фігурою Кароя Мейсароша – як спічний відступ по суті бесіди:

...І ніч була. Вона собі темніла,
Хоча й світили зорі, як могли.
Життя текло упевнено, як вічне.
А ніч жила. Вона собі темніла,

Ця рання ніч, коли виходять зорі
Не на прогулянку. Засвічувались
Нові зірки на древнім небосхилі.
Десь там займався променем червоним
Цей юний Петефі – красивий і гарячий.
А над Україною світив уже Шевченко
І Пушкіна зоря Європу озаряла.
Десь там Мицкевич, висланий в Одесу,
Писав свої сонети українські
А ніч текла. Вона собі темніла.
Нові зірки засвічували небо.
А на землі жили звичайні люди,
Яким судилося в житті буденним
Лише дивитись на високе небо,
Що хмарами і зорями встелялося.
Ступали по землі звичайні люди.
Таким, наприклад, був Мейсарош Карой,
Що висланий до Ужгорода з Пешта
За небезпечні думи про русинів,
За участь в Революції яскравій.
Коли зірки засвічували небо.
І він бився на зорю, та зблизька
І міг він загорітися зорею.
Це зірка Петефі якраз тоді сяла.
Коли він з Пешта в Ужгород дістався.
Знайомим будучи із Петефі щаденим,
Бо знав він Шандора, але ще не такого,
Яким я знаю Петефі съгодні.
Дивився Карой із землі на зірку,
Яка також ходила по землі ще, –
Як свого часу Пушкін чи Мицкевич
Серед своїх ясних робочих друзів, –
Л чи сидла у курній ків'ярні,
Що йменіть безіменне мала – Пільвокс.
Дивився Карой із землі на зірку,
Яка уже й світила навколо.
І юний Карой – він ступав із ночі,
Він з темені ступав, але непевно.
І руки він простягував до зір.
І зорі йому промінь простягали
І обивали променем чоло.

І зірка йому ясно засвітила,
Хоч він дороги вдалині не бачив, —
Лиш той шматок стежини під ногами.
Він ледь і коливався цей шматочок
Карпатської дороги під ногами
У кінного Мейсароша — юриста
Й історика знедоленого краю.
Дорога коливалася, пливла...
Життя ж текло упевнено, як вічне.
І ніч була. Вона собі темніла,
Ця рання ніч. Засвічувались зорі,
Нові зірки на вічнім небосхилі.
Там десь займався Петефі червоно.
І над Україною горів Шевченко.
А над Росією — яснений Пушкін,
Міцкевич озаряв цю городу Польщу...
Ступали по землі звичайні люди,
Які дивилися на зорі зблизька.
Наприклад, неогамовний цей Мейсарош
Крилато полюбив русинське племя,
Не виправдав довір'я він корони
(Ще й правнучку його, Глонку добру,
Я взяв собі, карпато-русин, в жони).
І в Ужгороді, як тоді у Пешті,
Дивився Карой із Карпат у небо.
А в небі там уже сіяли зорі.
Які ще вчора по землі ступали.
Дивився Карой в небо, що бездонне
(З Карпат до неба ближче, як з долини
І ліпше зорі бачити яскраві).
Якраз зоря Духновича сходила
Над бідним красм, що людьми багатий,
Любов'ю невичерпний, моз криниця.
Добрянський Адольф разгорнув діяльність,
Щоб рідний край, немов листок осинній,
Що впав зі свого дерева-основи,
До гілки прис'язати-приживити,
Яка була слов'янською, звичайна
Карпатський край — зелений руський листик,
Як ще у "Слові..." Святослав сказав був.
І віршував Павлович, Сільвац, Митрак,

*Щоб світло зір на землях вкорінилось.
І нахилялось небо безперервно,
Щоб із землі собі дістати зірку.
Займались зорі Петефі, Шевченка
І Пушкіна, й Міцкевича та інші.
Народжувалася зоря Франкова.
Яка потому стала сонцем ясним
На темному Карпатськім небосхилі.
...А на землі живуть спокійні люди,
Яким судилося лиш дивитись в небо
І бути певним у своїй любові,
Надіючись, звичайно, на майбутнє,
Яке оце й прийшло через сторіччя...
Світили зорі... І була ще ніч...*

Такого змісту і стилю ця портретна поезія з майбутньої книги "Срібні силусти", над якою іде безпосередня і мисленна робота вже понад двадцять років (її осмислюю в ґрунтовній післямові – два "Срібної Землі Срібні Силусти"). До цієї книги увійде і моя поема про Петефі, власне, про його життя-буття в Сибірі: я поділяю точку зору, що він скінчив свій шлях тут, сюди ведуть усі логічні й емоційні нитки. Але не розпалюю суперечку з читачем, бо це тема іншої нагоди.

А загалом моя книга "Срібні силусти" – своєрідна поетична історія Підкарпатської Русі – здавен донині, в якій твори епічного масштабу перемежовуються з легококрилими ритмами, складніші асоціативні обrazy чергуються з легкими пошуковими елементами. Часом увагу зосереджує на думці, нерідко на звукописі, але витворюю панораму облич, постатей, "основи основ" і дотичних до рідної історії – як синів, так і гостей, більших і дальших сусідів.

Моя мозайка скоріше нагадує мистецьку епіку живописця Іллі Глазунова, але з обов'язковими конкретними обличчями етнографічного мазка Федора Манайла чи Андрія Коцки, Ернеста Контратовича, Володимира Микити і навіть Ігоря Грабаря з його стриманими у барвах портретами.

Книга "Срібні силусти" в моєму доробку являє собою етапний крок в освітній поетичній висоти. Я не ставив перед собою, правда, завдання охопити неохопне, як це, скажімо, ризиковано зробив у розгалуженій серії медалей скульптор Михайло Белень – мій земляк, верховинець-бойко, плідний і мистецький впертий чоловік (йому теж є тут присвята). Чи й потрібно це у поетичному жанрі? І чи можливо назагал? Бо медальєрне мистецтво дещо з іншого кола, ніж власне портретна поезія.

Поезія про Кароя Мейсароша скоріше тяжіє до епіки, яким і відається мені його таки неспокійне, бурхливе життя у плані суєтливого

щодення, буднів. Але загалом плин роботи Кароя Мейсароша – як історика, юриста чи й журналіста видиться мені плавним і розмисловим. Зате взята така відчасти елегійна нота, такий розважний ямбічний ритм у фрагменті "Ступали по землі звичайні люди".

13

Помітно, що творю не наукову біографію Кароя Мейсароша, що ліпше за мене зробить хтось із угорських вчених, а скоріше викладаю своє письменницьке враження від дотику з невідомим і загадковим для мене матеріалом. А в даному фрагменті викладу дещо нове, малодоступне і для фахівців, спеціалістів – поведу мову про сина Кароя Мейсароша, Цезаря, який пішов по стопах батька (частково цей матеріал я обнародував в одній зі своїх статей наприкінці 70-х років). Проблема дітей видатних чи відомих людей часто спливас і у зв'язку з творчим життєписом батьків. Чи був продовжувач роду? Чи пішов шляхом батька? Шо здобув?

Дружина Кароя Мейсароша – Амалія Коллар – народила йому сім дітей. Їх звали: Дюло, Гізелла, Цезар (Корнел), Казимир (Іштван), Арпад (Тітус), Бейло (Арпад), Кіріл (Орістід). Відомі дати народження і смерті всіх, але до теми це не має прямого відношення, тому вкажу лише дві дати: 1852 – рік народження першої дитини, 1864 – рік народження останньої дитини. Із цих семи дітей вижили тільки двоє (п'ятеро померли в ранньому віці – до року-двох). Вижили – третій і сьомий хлопчики. Третім був Цезар, сьомим Кіріл (Карой) – батько батька моєї дружини, тобто дід.

Відразу мовлю кілька слів про Кирила-Кароя і полишу в супокії його прах і пам'ять. Народився 8 липня 1864 р., помер у квітні 1940 р. Все життя прожив у Завадці на обійті маєтку батька. Тут газдував. Саме він з матір'ю після смерті батька й вів господарство. Він і забезпечував тили для старшого брата Цезаря-Корнела, який пішов у науку й службу, все життя підтримував з ним зв'язки.

Отже, в даному випадку з погляду продовження роботи батька Кароя Мейсароша неабиякий інтерес становить саме син Цезар, про якого і мова повніше. Народився 18 грудня 1855 р. в Завадці. Вчився у Віденському університеті на юридичному факультеті, після закінчення якого залишився жити в Будапешті. Цезар працював тут референтом Міністерства фінансів. Прожив коротке життя. Зі спогадів родичів вдалося з'ясувати, що хворів раком шлунка і у віці 38 років помер. Це сталося 11 серпня 1893 р.

Біографічна деталь-штрих. Не зважаючи на те, що Цезар-Корнел жив і вчився в столиці, завжди інтересувався домашнім обійтім у Завадці. Очевидно, це входило в обов'язки старшого брата – згідно старо-

винного мадярського звичаю. Зберігся лист – брата до брата – від 15 листопада 1890 р. Його писав Кирил, першим словом інформуючи Цезаря про погоду в Завадці. Й не випадково, адже далі йде мова про осінні польові роботи. Молодший пише до старшого, що висадив був у саду багато фруктових дерев, які роздарував і родичам. Турбується про честь матері, підпис якої стоїть під одним векселем, який треба викупити. Для нас цей факт промовляє, що сім'я Кароя Мейсароша жила небагато. Пише брат братові, що в порядку мати отримала посилку з Будапешта, в якій прислано їй рибу, ром, чай. Є одне неясне місце в цьому листі, але воно може послужити ниткою для пошукувця. Кирил дякує Цезарю за турботу про книги. Які? Можливо, мова про бібліотеку батька? Може, десь знайдеться слід архіву Мейсароша-батька, його бібліотеки? Напевно, й частини невиданих рукописів.

І головне. Що відомо про творчість самого Цезаря Мейсароша? Виявлено в родинному архіві поки що єдина книжка на юридичну тему. Значить, син ішов стопами батька. Ця книга називається так: "Практичний покажчик з податкування..." ("Gyakorlati útmutató az adó-, - bélyeg - és illetékszabályok köregből"). Видана в Будапешті 1877 р. Книга являє собою витлумачення сучасних йому законів, щось подібне до практичного довідника (такі праці були і в батька). Звичайно, ся праця має інтерес для істориків угорської юриспруденції. Можливо, Цезар є автором ще ряду подібних книг, які ще треба відкрити. Мені, неспеціалісту, та ще в Ужгороді зробити це нелегко.

І одна загадка. Як інформує газета "Карпат" (1873, № 8), Цезар Мейсарош ще будучи студентом Віденського університету, написав історико-етнографічну роботу "Русини Мадярщини в географічному й етнографічному відношенні" ("A magyarországi oroszok földrajzi és népműveleti tekintetben"). Але доля рукопису невідома. Можливо, її трагічна, загублена. Цю думку висловлює і пряшівська русиністка Олена Рудловчак. Рух рукопису такий. В 1873 р. праця запропонована ужгородському Обществу Василія Великого для публікації (до речі, Цезар Мейсарош був стипендіатом Мукачівської єпархії). На своєму засіданні Общество ухвалило видати роботу Цезаря Мейсароша двома мовами (ухвала від 6 листопада 1873 р.), внесло до плану, віддало на рецензування (кому?) і перекладу (?). Остання загадка про рукопис – у газеті "Карпат" 1873, № 19, стор. 4. Далі слід обривається...

Очевидно, рукопис Цезаря Мейсароша таки треба шукати в архіві Общества Василія Великого? Але де його багатющий архів зараз? Віднайдення цієї праці – ще один штрих в русинсько-мадярських зв'язках. Як можна здогадуватися зі скупої інформації газети "Карпат" (1873, № 6, стор. 4 та № 8, стор. 4), Цезар розвивав, доповнював погляди свого

батька. Можна допускати, що праця була полемічною. Відомо, що Цезар полемізував з Германом-Ігнатієм Бідерманом, який мовляв! — виклав німецькому читачу історію карпато-русинів “з великими відхиленнями від правди”. З другого боку, як зазначає сам автор, він хотів дати русинам “корисну книгу для самопізнання”. Благородний намір!

З газетної інформації видно, що праця Цезаря Мейсароша має чотири частини. У першій — з'ясовано походження і назву русинів-автохтонів. У другій — викладена географія Підкарпатської Русі. Третя — містить етнографічні відомості про карпато-русинів. Четверта — описує чи викладає економічний стан краю. Очевидно, в другій половині минулого сторіччя не так щедро робіт, в яких би викладена проблема отак комплексно, як тут. Газета подає деякі деталі, що тут пишеться про мінеральні води краю, побут русинів, одяг, характер, культуру, мову тощо.

З вище викладеного, най і скupo, — можна зробити такий висновок: позиція угорських істориків із роду Мейсарошів, — а тут уже маємо право говорити про батька-історика і сина-історика, — була прогресивною. Це позиція симпатії до карпато-русинів. Згадалася і думка батька-історика, на яку звернула увагу правнучка Ілона у статті “З таємниць моєї кімнати”, що не може бути щасливим той народ, який пригноблює інших. Може, і зрозуміло, чому офіційний Будапешт вислав у провінцію Кароя. Так чи інакше без вивчення поглядів Мейсарошів-істориків повна картина історіографії Підкарпатської Русі XIX сторіччя немислима.

Зате я непомірно широко, най і не грунтовно, зупинився на постаті сина Кароя Мейсароша — Цезареві та його роботі, власне, багатообіцяючому зачатку, який обірвала передчасна смерть справді у розквіті сил і здібностей.

А все це докуплю й розмова про батька, про Кароя Мейсароша, що є темою письма.

14

Кілька слів — коротенька вставна глава — про прямих нащадків Мейсароша Кароя в Ужгороді й поза Ужгородом. Я замагався її максимально виповнити навіть правнуками (і праправнуками?). Але точних дат життя не маю в своєму розпорядженні, зате опускаю їх.

Отже, внуки і внучки першого історика, пра... пра...

Внучка Маргарита (за чоловіком Пшігода), вже померла, жила в Чехії, поблизу Праги. Її дочка Власта (за чоловіком Повхан), економіст. Її діти Ната і Ладьо, вже правнучки Кароя.

Внучка Етелла (за чоловіком Гаталяк), жила в Ужгороді, вже померла. Її дочка Аделла (за чоловіком Когут) і Ольга (за чоловіком Кушнірова). Перша народила двох синів — Никифора і Йосипа, медики за освітою. Шлях першого сина вже трагічно обірвався, на жаль. Друга Етеллина дочка Ольга — біокімік за фахом, кандидат медичних наук, живе в Ужгороді, кілька десятиріч сумлінно пропрацювала в Ужгородському університеті. Її дочка Тамара — теж медик за освітою.

Внучка Ірина (за чоловіком Юркуц), вже померла, жила в Ужгороді, дітей не мала.

Внук Александр — інженер-лісівник чесної “старої гвардії”. За підлим доносом чужинця, якому не дозволив красти ліс у перші роки радянського окупаційного режиму, був заарештований і відправлений в Гулаг, де загинув (ні дата смерті, ні місце поховання невідомі родичам). До речі, його дружина Мейсарош Георгіна (дівоче Мураній), зараз одна зі старожилів краю, також за доносом була заарештована й відбула в Гулагу 10 років, повернулася додому живою. До того — родовідно - вона є правнучкою Александра Духновича — видатного Будителя Підкарпатської Русі XIX сторіччя — і внучкою відомого крайового письменника Івана Муранія. Як перехрещуються роди! Про страдницьке життя пані Георгіни можна писати окрему книгу ...

У сім'ї Александра і Георгіни народилося двоє дітей: дочка Сільвія (за чоловіком Медвідь), та син Олександр. У Сільвії дві дочки — Нета, музикантка, скрипачка, і Кет — філолог. В Олександра також двоє діток: син Олександр і дочка Едіта. І син, і батько медики за фахом, як і дружина-мати Марія. Батько-Олександр — відомий травматолог. Дочка Едіта — англійський філолог. До речі, всі вивчилися в Ужгородському університеті.

Внуки-двійняті Арпад, який скоро помер, й Іштван, мій тестє, за фахом лікар-терапевт, вже покійний. Був вельми авторитетним і популярним в Ужгороді та в околиці села Середнє. Про нього казали спеціалісти, що “діагнози кидає на льоту”. І це так було. Його дружина Бланка (дівоче прізвище Подолчак), моя теща, більше двох десятиріч викладала в Ужгородському університеті французьку та латинську мови, близьку знавець античності. Обоє дістали високу фахову підготовку в Дебреценському університеті.

Ув Іштвана і Бланки Мейсарошів — двоє доньок: Емеке та Ілона (мся дружина), син Іштван - Пітій (це вже правнуки Каюра). Емеке — жінка виняткового обов’язку і вроди — скінчила Вільнюську консерваторію по класу фортепіано, а Іштван — по класу скрипки, цю ж консерваторію. Емеке працює в Ужгородсь-

кому музичному училищі імені Дезидерія Задора, вельми талановита піаністка. Іштван проживає в Дюссельдорфі (Німеччина), має подвійне громадянство, німецьке й мадярське, висококласний скрипаль, має хист до ремесел, знаєвець давнини. По маминих філологічних стопах пішла донька Ілона, скінчивши українську філологію Ужгородського університету, багато років працює в культурі, знаєвець фольклору і народної обрядовості, поетеса. В Емеке (за чоловіком Іван) — донька Юлія і син Микола-Мітюко. Юлія за фахом і музикант, зараз вчитися і працює в Будапешті з моделювання одягу і взуття. Микола також працює в Будапешті, захоплюється коярством, крім іншого. В Ілони (за чоловіком Фединишінець) — син Михайло, який зараз вчитися в аспірантурі Ужгородського університету (на кафедрі української літератури), досліджує літературний процес Підкарпатської Русі, зокрема творчість Александра Духновича і Василя Гренджі-Донського. Став і до вчительської роботи.

Це, - коротко, - внуки, правнуки і праправнуки Мейсароша Кароя. Поки що, як видно, жоден з нащадків не пішов слідами відомого пращура в юриспруденцію або і... в історики. Воліють шукати себе на різних ділянках медичної служби, що є благородним пориванням, а також на культурному полі, як музикальне, що облагороджує також, в науковому будівництві, в прикладному мистецтві, що слугує прогресу. Але всі до одного чесно і сумлінно трудяться во славу рідного Карпатського краю — своєї батьківщини, вітчизни, діланини, примножуючи славу Мейсарошівського роду.

Яку ж спеціальність чи стежку-дорогу оберуть праправнуки Мейсароша Кароя — наступна генерація?

20.IV.94/25.XII.95

15

У даній роботі вчинена спроба подивитися й окреслити життя, творчість і діяльність правника, історика, журналіста Кароя Мейсароша всебічно, у контексті тогочасних подій з виходом на сучасність. Не приховую і свого особистого моменту, звичайно. Чого б?

Повертаюся до зачаткових абаців... Отже, і в той час, коли русинам було надто важко жити й працювати на рідній землі, їм помагали добрым словом, ділом сини інших народів. (Як оті карпато-русиин комусь у близьких і далеких світах...) Помагали також виборювати свої права, боронити себе, відстоювати свою на-

ціональну гідність. Тим корисніша ця поміч тоді, коли давана вона сином того народу, який долею випадку чи історичних перекосів (не будемо лукавити, що закономірно) господарював на Підкарпатській Русі у тому часі. Русини вдячні і тим синам, і тому народові, що зродив таких синів — най вони колись здавалися синами непокірними, — бо саме такі сини ріднять два народи, у даному випадку два сусідні народи — угорський і русинський.

І зв'язковою постаттю тут є трудівник-інтелігент Карой Мейсарош. Саме трудівник, якщо б його багатогранну діяльність означити одним-єдиним словом. А до цього одного-единого слова “трудівник” долучити б ще поняття — щирий.

Щирий трудівник! У такому варіанті оцінка життя і роботи Кароя Мейсароша є повнішою, барвистішою, хоч і в скромних тонах.

Написано I.III.1971р.

зі значним доповненням та редактуванням 30.VI.91р.

і новим грунтовним виповненням та стилізацією 26.I.94р.

із заміток 1968-1994 років

Ужгород

I ДОЛЮ ІСТОРИКА ПИШЕ... ІСТОРІЯ

Коротке післяслово

Ця документально-художня оповідка, історичний есей, виросла з давнішніх моїх публікацій про Кароя Мейсаюша, зокрема статей, написаних ще в кінці 60-х років, на початку 70-х і друкованих у мадярсько мовній газеті "Карпаті ігоз со" та "Карпаті кален даріумі". Вони мали резонанс і в Будапешті. Ще рецензії...

Через багато років я вирішив повніше написати про Кароя Мейсаюша. Так і появився першінній варіант цієї брошури — як стаття "Перший історик Ужгорода", майже одночасно опублікована в обласних газетах "Карпаті ігоз со" та "Новини Закарпаття" (відповідно: 19 і 20 липня 1991 р.).

Минув ще якийсь, але короткий час — і виросла на основі усіх тих публікацій дана брошура, яку означаю як документально-художню оповідь, такою ж мірою й історичний есей. Її змежив не професійний історик, а письменник. Тому її виявляю обережність, аби не бути категоричним в означені жанру.

I, звичайно, не було б цієї роботи, якби на моєму життєвому шляху не трапилася першого студентського дня в Ужгороді правнучка історика Ілона-Олена Мейсаюш, зовсім не як правнучка (звідки це було знати?), а як своєрідна і симпатична дівчина Ілі-Іліке, яку мій тато до кінця днів своїх називав Іля... Вона через пару літ від того першого дня стала моєю дружиною. А без її допомоги я не прочитав би виявленого в родинному архіві давнього рукопису, що і був Автобіографією Кароя Мейсаюша.

Розповіді моїх тестя і тещі про призабутого у наукових колах історика, але не забутого у родині, звичайно (Карой – це дід моого тестя, відомого лікаря-терапевта Степана Карловича Мейсароша), – і підвели мій інтерес до того, що – давненько вже! – написав і опублікував згадувані матеріали про його життя і діяльність. Вони виявились... першими після Другої світової війни не лише на Підкарпатській Русі, а й... у самій Угорщині. Тому мені було гордо, коли в Будапешті написали, що ужгородський поет і журналіст (я трохи – і саме тоді – працював у "Молоді Закарпаття") звернув увагу мадярської історіографії на призабуте ім'я...

Але цю гордість і вдячність я передаю, переадресую правнучці, з якою легко прожив нелегких тридцять літ за тоталітарного режиму.

Я підкреслив "тоталітарного" неспроста, бо один комуністичний талполізник якогось року із найтяжчих для мене, найзастійніших 70-х років мені дорікнув, що я, верховинець, "взяв мадярку". Коли мені було 21 рік, а Гліці – 19, я одружувався не з думкою, "кого беру", я побирається з любові. Звичайний студентський шлюб виявився тривким і плідним, а відтак і щасливим. Тому отої комуністичний "чистюля", верховинський смітяник може мені тільки позаздрити...

А жити було всяко тяжко, і дуже тяжко. Недруги перепиняли мені дорогу літературну, зривали вихід книг, не пускали до Спілки письменників, яка мала тоді вагу. Усе це негативно відбилося на статках моєї сім'ї. Вимушено-добровільно рік працював з дружиною в Донбасі – у спеціальній школі з дрібними хуліганами-підлітками. Все це, зрештою, негативно відбилося на здоров'ї. Я весь час відчував на своєму хребті, що одружився з угоркою. От якби з росіянкою, тоді дорога мені була б свободна до високих крісел...

*Зрозуміло, я щасливий у родинному житті попри все
другорядні проблеми. Такий був недобрий час.*

I цей пасаж статті не випадковий. У ті застійні роки інтерес до першого історика Ужгорода на Підкарпатті зростав повільно. Але зростав таки! То лише буквально в останній рік два мовилося, писалося, що буде відкриватися музей Ужгорода, де, напевно, належне місце буде відведене першому історику, з монографії якого успішно і мовчки переписували фактологію наступники. Але тяжка економічна ситуація відсувала ці наміри-плани на подальший ліпший час. Було б добре подумати про видання, перевидання бодай факсимільно його книг чи рукописів. Це, звичайно, робиться в Угорщині. Як писалося вже, у Гайдудорозі, де народився Карой Мейсарош, його іменем названо бібліотеку, в якій розгорнуто й музеїну експозицію. На її відкритті була правнучка, виступала...

Оце би поки що і все. Доля наукової спадщини юриста і історика, журналіста і публіциста Кароя Мейсароша допише день майбутній. Може, не так допише, як виповнить і вже так продовжить з належною увагою і тактом.

А я поки що і радий присвятити це видання Іліці — на вдяку за тридцять спільно прожитих літ, на мій погляд, щасливо.

Автор —
Володимир Фединининець,
член Спілки письменників України

*Уночі на 61.94р.,
перед греко-католицьким Святым Вечором*

ЩО ВІН ЗНАЧИТЬ ДЛЯ НАС?

До 175 річчя з дня народження Мейсароша Кароя

Ніби вчора поспішав я штудіювати рукописну на 77 сторінок Автобіографію Кароя Мейсароша, аби написати статтю до 150-річчя з дня його народження, а тут додалося ще чверть сторіччя... Час летить. Автобіографія давно видана в Дебрецені, ряд моїх статей спонукали мадярських істориків продискутувати питання постаті Кароя Мейсароша в національному русі. Ця размова велася на сторінках фахового журналу "Сазодок" ("Сторіччя"). Я встиг за цей час видати й брошуру "Перший історик Ужгорода" ("Патент", 1994), написану на основі своїх студій і друкованих виступів. Її високо поцінював професор Іштван Удварі, що тепер очолює нововідкриту з його ініціативи кафедру русинської та української філології в Ніредьгазькому педагогічному інституті імені Дьордя Бешшенеї.

За ці два чи три десятиріччя я не раз задумовувався, що собою являє постать Кароя Мейсароша для мадяр і для русинів. Якщо він для мадяр є лише сучасником Шандора Петефі, з яким і зустрічався в революційні дні в кав'янрі "Пілвокс", чи сучасником Лоїоша Кошута (він був своєрідним хронікером подій), якщо для мадяр він є маловідомим і малозначущим письменником, що консультувався у метра Верешморти, якщо для мадяр він є юристом і тлумачником законів, якщо для мадяр він є автором кількох праць з русинської історії, в тому числі й істориком Ужгорода, що першим написав і видав таку книжку,— то для русинів Карой Мейсарош є далеко не рядовою постаттю.

Перше. Це — перший історик Ужгорода, історик краю, регіону (він заторкував і гайдуцький рух — праця в рукописі). Друге. Як юрист — це захисник

інтересів місцевого населення аж до такої ступені, що офіційний Пешт звинувачував його в надтих симпатіях до русинів: навіщо, мовляв, відкривати ім очі на те, хто вони і які мають права... Третє. Для карпато-русинів — це крупний журналіст. Він видавав на свої гроши цілий ряд газет протягом доволі довгого часу, воюючи з Адольфом Добрянським, який виношував автономію Русинії-Рутенії на теренах нашого краю в об'єднанні з Галичиною, де тоді був сильний русинський рух, але, звичайно, в межах Австрійської імперії (Карой Мейсарош дотримувався думки, що наші русини, яких тоді називали мадярськими, мають заставатися в межах Угорщини).

Карой Мейсарош — своєрідна постать нашої історії. Романтик за натурою, він був доволі практичною людиною, тому й слід, полишений ним в історичній науці, журналістиці, юриспруденції є доволі глибоким. І настільки ж поки що поверхово осмисленим. Однак в його рідному Гайдудорозі бібліотека його імені робить практичні кроки найперше по збору друкованого і рукописного матеріалу. Думаю, далі піде слідом і глибше прочитання трудів і днів Кароя Мейсароша.

Він мадяр з походження, але не виключено з домішкою русинської крові, мав за дружину словачку із Завадки, де й похований, — а працював на благо і славу карпато-русинів, живучи в Минаї, в Ужгороді на своєрідному засланні зі столиці Пешта, — таким чином Карой Мейсарош гуртує три народи Карпатського регіону жити в сусістві, і не просто в сусістві, а в мирному сусістві, плідному співпрацею.

Такі мої підсумкові думки про Кароя Мейсароша.

Володимир Фединишинець
член Спілки письменників України

17 IX.95

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ВОЛОДИМИРА ФЕДИНИШИНЦЯ ПРО МЕЙСАРОША КАРОЯ

(хронологічно)

Статті:

1. Сучасник Петефі й Кошута. -газ."Карпаті ігоз со" від 14 січня 1968р. (Надруковано у перекладі угорською мовою.)
2. Мейсарош Карой. - "Карпаті Календаріум", 1971, стор.74-75 (Надруковано у перекладі угорською мовою.)
3. Нові дані про Кароя Мейсароша. - газ. "Карпаті ігоз со" від 23 січня 1977р. (Надруковано у перекладі угорською мовою.)
4. Слідами батька. - газ. "Карпаті ігоз со" від 31 липня 1979р. (Надруковано у перекладі угорською мовою.)
5. Мейсарош Карой і русини. - газ. "Карпаті ігоз со" від 19 липня 1991р. (Надруковано у перекладі угорською мовою.)
6. Перший історик Ужгорода. - газ. "Новини Закарпаття" від 20 липня 1991р.
7. Про одного історика, який за фахом був юристом. - газ. "Карпаті ігоз со" від 20 липня 1996р. (Надруковано у перекладі угорською мовою.)
8. Що він значить для нас? - газ. "Новини Закарпаття" від 20 липня 1996 р.
9. Історик, захисник краївової спільноти. - "Календаріум", 1996-1997. Ужгород, стор.85. (Надруковано у перекладі угорською мовою.)

Окремі видання:

1. Перший історик Ужгород. - Ужгород, 1994. 40 стор.
2. Історик і захисник карпато-рутенів. Видання друге, доповнене. Післямова проф. Удварі Іштвана. Ужгород, 1996. 60 стор.
3. Історик і захисник рутенів. . Третє видання. Переклад угорською мовою Фесша Яноша. Післямова проф. Удварі Іштвана Ужгород, 1996. 76 стор.

ПЕРШИЙ ІСТОРИК УЖГОРОДА

Замість академічної післямови

Із зацікавленням придбав я в Ужгороді (всього за 20 тисяч купонів) невеличку, написану українською мовою книжечку Володимира Фединишинця під назвою, вказаною у заголовку, титульну сторінку якої прикрашує пам'ятна медаль Кароля Мейсароша, виконана ужгородським художником Михайлом Беленем. Автор книжечки відомий закарпатський русинський письменник, поет, публіцист, який починаючи з кінця 60-х років, невтомним старанням популяризує життєву творчість Кароля Мейсароша й підтримує постійний до нього інтерес (Див.: Petőfi és Kossuth kortársa. Kárpáti Igaz Szó. 1968. január 14; Mészáros Károly. Kárpáti Kalendárium. 1971. 74-75 old. Mészáros Károly és ruszinok. Kárpáti Igaz Szó. 1991. július 19. stb.).

Його благородні й самовіддані прагнення були помічені і в Угорщині. Історик Чобо Чорбо, приміром, саме під впливом статей Фединишинця звернув увагу на життєву творчість Мейсароша, його друковану й рукописну спадщину. У жовтні 1971 року з ініціативи спеціаліста, який тоді працював у дебреценському музеї імені Дері, під час музейного місяця у м. Гайдудорог на стіні греко-католицької школи відкрили меморіальну дошку та провели пам'ятне засідання. У 1974 році під редакцією Чобо Чорбо у Дебрецені побачила світ Автобіографія Кароля Мейсароша (Bevezette, sajtó alá rendezte Csorba Csaba. Hajdú-Bihar-Megyei Múzeumok Közleményei. 23 sz.). Навколо публікації твору на сторінках провідного журналу угорських істориків "Сазодок" розгорнулася полеміка, яка тільки частково торкалася особи Мейсароша. Постало навіть питання, чи містифікували в угорській історіографії після 1945 року проблему угорського національного гніту. Стосовно Мейсароша, між іншим, постало і те, яким чином потрібно оцінювати його угорський націоналізм або патріотизм. Під

час дискусії було сформульовано думку, що Мейсарош мав можливість дуже грунтовно пізнати й показати найбільш від сталий, однак в середині минулого століття уже набираючий розмах русинський національний рух Угорщини. Як зауважив Дьордь Шпіро, намальована Мейсарошем картина русинського руху з особливою гостротою висвітлила трагічне становище, в якому варилися національні рухи в середині XIX ст., коли вони під впливом суперечливої національної політики угорського дворянства перетворилися в слухняне знаряддя в руках Габсбургів і, врешті—решт, стали вирівнювачами компромісного примирення угорського дворянства і династії Габсбургів. (Див.: Spira György: Mészáros Károly önéletrajza előtti. Századok. 111. évf. 1977. 3 sz. 587-596; Csorba Csaba: Válasz Spira Györgynek a történeti forráspublikálás védelmében. Uott.: 597-600; Spira György: Még egyszer Csorba Csaba; Megjegyzések Spira György viszontválaszához. Uott. 4. sz. 800.). Як резонанс на джерельну публікацію Чобо Чорбо з-під пера Йожефа Русолі з'явилася невеличка замітка під назвою "Карой Мейсарош у Сегеді" (Див.: Múzeumi Kurír. 1978. július. 27. sz. III.k. 7. sz. 43-44 о.).

21 липня 1991 року в день 170-ї річниці від дня народження гайдудорозька міська бібліотека прийняла ім'я Кароя Мейсароша (Див.: Horváth Sandor: A Hajdúság és az Ung-vidék krónikása. Kárpátalja, 1991. augusztus. 3 old.). Гайдудорозька Міська Бібліотека імені Кароя Мейсароша протягом останніх трьох років уже зробила чимало з метою більш повного пізнання життєвої творчості діяча, чиє ім'я вона носить. Бібліотека систематично збирає опубліковані твори Мейсароша, газетні статті й рукописи. Філологія Мейсароша має вже дві головні опори — одна в Ужгороді, яка будеться на Володимира Фединишинця (і його сім'ю), а друга — на гайдудорозьку бібліотеку. Те, що облік життєвої творчості Кароя Мейсароша вже має і установчу базу, все більше наближує появу сучасної монографії, синтезуючого ювілейного збірника Кароя Мейсароша.

Володимир Фединишинець рецензованиою тут книжечкою продовжує будити інтерес до Мейсароша. Автор присвятив

працю своїй жінці, Ілоні Мейсарош, правнучці Кароя Мейсароша. Твір, що стоїть на межі історичного есе і документальної новели, в структурному плані поділяється на чотири частини: 1. Вступ (с.5-7). 2. Список опублікованих статей Володимира Фединишинця про Кароя Мейсароша (с.7). 3. Карой Мейсарош і його життєва творчість в 14 розділах(уже 15-тіох. —В.Ф.) і в авторській інтерпретації (с.8-36). 4. Доля історика пише історія. Після слово. Володимир Фединишинець вважає, що особа, життєва творчість Кароя Мейсароша представляє собою зв'язуючу ланку в історії русинського й угорського народів. Із свого боку можемо додати, що життя і діяльність історика є яскравим прикладом, який ілюструє: угорське греко-католицьке населення Гайдудорога протягом століть мало природно плідні особисті й суспільні зв'язки з русинським населенням Мукачівської Греко-католицької Єпархії. Вивчення цього питання вимагає самостійного дослідження. Однак, з впевненістю можемо стверджувати, що найчисленніша і, мабуть, економічно найбільш міцна та стійка парохія єпархії наприкінці XVIII ст. утримувала дяківську семінарію, де навчалися також і русинські та румунські юнаки. Єпископ Андрій Бачинський, який і сам 12 років провів у Гайдудорозі, в одному із своїх листів пише, що "благородне місто" є годувальником і опікуном для приїжджих юнаків, через яких східний обряд і порядки по всій єпархії поширювались і зміцнювались. Дяки, які навчалися тут, були відомими й хваленими у всій єпархії. Володимир Фединишинець наполягає на написанні сучасної монографії про Кароя Мейсароша; опублікуванні його творів, рукописної спадщини; перекладі на українську або русинську мови деяких його праць, які стосуються Закарпаття. Він із поетичним запалом доводить, що молодшому поколінню закарпатських істориків, перш за все закарпатським русинським історикам, якщо вони хочуть позбутися тягара вульгарномарксистського та націоналістичного підходу до вивчення історії, то їм необхідно познайомитися з такими творами Мейсароша як Історія руських Угорщини. Пешт, 1850. Історія Унгвара з найдавніших часів до сьогоднішніх днів. Пешт, 1861. Написанням книги про руських Угор-

щини (про зміну значення слова руський див. Vasvári Pál Társaság Füzelei. 9. 15-16.), Мейсарош хотів звернути увагу на все більш нестерпне становище народу, який проживав на Підкарпатті. У вступі до своєї праці він висловив думку, що через гнітючі матеріальні умови губиться все більше русинських талантів. Метою, що спонукала його до написання цієї книжки, як вказує сам дослідник, було бажання, щоб русинський народ пізнав своє минуле. На рівноправності народів Карпатського басейну він робив наголос наступними рядками: "Отже, покажім, що ми по ставленню до жодного народу не скримося на благо свободи, не заздримо ім і не бажаємо гнітити їх. Гордомося до кожної народності, з якою пов'язала нас доля; терпім її національність, як найважливіше право її свободи й будім до братерських почуттів спорідненості" (с. 11).

У праці автор прослідковує також і життєвий шлях Кароя Мейсароша. Однак, в даному випадку не слід думати про якусь сформульовану з філологічною пунктуальністю та багаточисельними посиланнями біографію, а в першу чергу, на її поетичне сформулювання: яким чином маловідомий і таємничий життєвий шлях поступово розгортається перед русинським поетом, що пише українською мовою. Поет — автор з величезною інтуїцією зображує творчі радощі й невдачі життєвого шляху, робить все це він так, що поміщає свого героя і Підкарпаття у тогочасну епоху. Він вважає, що як автор документального есе, не ставить собі за мету робити суд над попередниками чи вихваляти їх, а має намір зробити начерк портрету, яким можна б користуватися і сьогодні. У біографію Фединишинець вмонтував і два вірші, автором одного з яких є його жінка (с. 27), а другого — він сам (с. 29). Використання тут монтажної техніки не вважаю за дисгармонію, а власне, таким творчим засобом, який ще більш підкреслює авторський задум. У зв'язку з біографією хотілося б відзначити, що Фединишинець звертає увагу дослідників також і на сина Кароя Мейсароша — Цезаря. Цезар Мейсарош, який закінчив у Лешті юридичний факультет, йшов по батьківських слідах: написав книгу із голузі митних правил та наукову

працю з географії та етнографії угорських русинів. На жаль, останній твір залишився в рукописі і, здається, загубився.

Нарешті, автор рецензії, в якості власної думки, робить висновок, що у наш посттоталітарний час є величезна потреба в тоні, яким говорить Фединишинець, поглядах, які він представляє. Закарпатська історіографія стоїть на порозі методичного, змістового, світоглядного поновлення; природно, що заново буде сформульовано цілий ряд питань: проблема автохтонності, межі поширення Київської Русі, роль церков і релігій на Закарпатті, місце русинів в Угорському Королівстві; чи був регіон колонією, чи ні; вклад угорців і русинів в історію культури Закарпаття і т.д. (Про це питання дивись Klió. Történelmi szemléző folyóirat. Nyíregyháza 1994. 1. sz. 13-18, 19-21.) Фединишинець з поетичною чутливістю сигналізує, що на Закарпатті одночасно завершився той період, коли намагалися стерти угорські й місцеві русинські особливості. Обов'язково необхідно згадати, що майже чи не зожної сторінки представленої книжечки так і видзвонює голос поваги, пошани і приязні до угорців і Угорщини.

*Професор Удварі Іштван,
завідувач кафедри русинської
і української філології
Ніредьгазького педагогічного інституту
імені Бешшенеї Дьордя*

(Переклав з угорської мови Йосип Кобаль)

Друкується за виданням:
Udvari István.

Tallázások ukrán, ruszin és szlovák könyvek körében. Studia Ukrainica et Rusinica 2. Nyíregyháza, 1995; стор. 207-211 (угор. 203-207), а також: журн. Pánsip. III évf. Ungvár. 1995. I sz. 22 та газ. "Карпатська панорама" (Берегово), 1996, №1(5), 20 января; стр.10. Рецензію має намір передрукувати й газ. "Новини Закарпаття".

БІОГРАФІЧНО- БІБЛІОГРАФІЧНА ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Володимир Фединишинець -- відомий карпато-русинський поет, прозаїк, критик, перекладач, публіцист, фольклорист, музеєзнавець, етнограф і журналіст. Це -- багатогранний письменник, як прийнято казати, "письменник франківського типу". Фединишинець зараз -- один з найпродуктивніших, найінтелектуальніших і найперспективніших краївих письменників.

Народився 9 травня 1943-го року у гірському бойківському селі Репинний на Підкарпатській Русі (Карпатській Україні). Карпато-русин за національністю. Греко-католик за віросповіданням.

1966-го року скінчив Ужгородський університет, здобувши спеціальність українського філолога. За бунтарський характер, критику комунарадянського режиму, підозру в прямій антирадянській діяльності по-комуници "добровільно"-примусово був направлений разом з дружиною на педагогічну роботу в Донбас -- у спеціальну школу з дрібними хуліганими, де "викладав" українську мову й літературу, працював вихователем. У зв'язку з погіршенням стану здоров'я в екологічно брудному шахтарському краї, нервовій напрузі, ностальгії, оскільки опинився ізоляваним від цивілізованого світу, виїхавши з коренем із рідного Карпатського краю, -- через нецілий рік повернувся додому.

Повернувшись до Ужгорода, дістав посаду в редакції газети "Молодь Закарпаття", звідки швидко був звільнений за невиконання вказівки "першого чоловіка в області" -- написати розгромну рецензію на роман Івана Чендея "Птахи полищають гнізда", що перебував тоді в опалі й немилості, водночас зрікаючись і попередньої своєї позитивної оцінки (в журналі "Вітчизна", 1966, №8), що йшла всупереч думки тогочасного обкому Компартії України. Після цього почалися справжні мітарства молодого письменника...

В Ужгороді добре дво десятиріччя перебивався на різних роботах (журналістом, музейником і т.д.), заробляючи на хліб до води, ходив і безробітним, тиняючись на низькооплачуваних посадах в далеко непрестіжних установах. Було ясно, що молодий письменник проскрибований. Але одержимо працював у літературі, безнадійно відкладаючи рукописи "в стіл", сподіваючись на ліпші часи.

А завдяки підтримці прогресивних письменників Києва, Львова, Москви, Мінська, Еревана, Пряшева та й ... Ужгорода, зокрема і мадярських літераторів рідного краю, час від часу проривався у друк як

літературний критик і дитячий поет. Комуністичний режим так і не зумів подавити талановитого і енергійного, одержимого молодого письменника, хоч перші три (!) його книги (две поетичні і одна прозова: повість), набрані й відкоректовані, в кінці 60-х років видавничо-компартійно-кагебістською цензурою були заборонені до виходу у світ. Це – страшний удар по творчій людині. Але не той легінь, що б'є, – як кажуть русини, – а той, що видергить... Людиноненависницький режим рухнув – письменник вистояв...

Фединишинець палко підтримав Перебудову та її архітектора – геніального Михайла Горбачова. Декому з близьких колег це здалося відступом від власних ідей. Та очевидно вже, що чутливий поет вловив повів свіжого вітру, що ніс корінні переміни.

І не дивно, що згодом Фединишинець виступив одним із засновників і керівників Товариства Карпатських Русинів (1990-92). З його ініціативи і ним же було засновано газету "Подкарпатська Русь" (1992), першим редактором якої він і став, підготувавши і випустивши перших десять номерів. Русинська новинка Фединишинця мала величезний успіх у читача, її боялися, якогня, рухівці, українські націонал-шовіністи, номенклатура. Очевидно, невидимою рукою хитро сплетена інтрига привела до чвар у керівній верхівці Товариства, аби прибрati різкого редактора, і Фединишинець – як творча людина – вирішив добровільно відійти від гарячої політичної боротьби, полішив і журналістику, редакторство, зосередившись відразу виключно на виданні своїх книг, в чім за три-чотири роки досяг виняткових успіхів (див. далі його Бібліографію). А газета Товариства явно програла, потрапивши у випадкові руки...

Взагалі Фединишинець понад тридцять років активно працює в літературі. У його доробку кілька тисяч найрізноманітніших публікацій – у газетах, журналах, збірниках. (Його повна Антологія – авторська – Бібліографія саме укладається, готуватиметься до друку незабаром.) Він автор, як на цей момент, п'ятдесятьох окремих видань, серед яких книги поезій, поем, оповідань, повістей, романів, документальної прози, публіцистики, перекладів, збірок для дітей тощо. Уперше за всю історію літературного процесу Підкарпатської Русі Фединишинець видав двотомну книгу епічної поезії "Срібні силуети" (1994). Взагалі книги Фединишинця вийшли українською, русинською, словацькою, чеською, російською, мадярською та англійською мовами (окремі публікації ще – білоруською, осетинською, удмуртською та мовою комі). Їхній загальний тираж – понад один міліон примірників. До речі, Фединишинець перший із краївих письменників видав книгу англійською мовою, це – "Мирний наш русинський шлях" (1992). Вона вийшла завдяки добрій волі професора Магочія та пряшівських патріотів з "Русинської оброди".

Фединишинець – людина одержима. Література, наука, карпато-русинство – сенс його життя.

Стаття Фединишинця "Я – русин, мій син – русин", опублікована до-лею щасливого випадку 1990-го року в українському й російському ви-пусках тоді найтиражнішої газети краю "Закарпатська правда" (зараз її російський дубляж зліквідований) разовий тираж 170 тисяч, а реальних читачів 500-700 тисяч – із розрахунку примірник газети на сім'ю з трьох п'яти чоловік, – словом, ця стаття породила й активізувала русинський рух, підігріла національний дух місцевих людей – корінних долинян, бой-ків, лемків, гуцулів, а також – і мадяр, і словаків, і німців, і румун, і жидів, і ... навіть росіян... Потому ця стаття (та інші) репрезентована провідними європейськими мовами, в тому числі й англійською, і карпато-русинська проблема, пов'язана з Фединишинцем, набула разголосу не лише на Україні чи в Росії, а й у Словаччині, Чехії, Польщі, Сербії, Хорватії, Угорщині, Румунії, Швейцарії, Австрії, США, Канаді, Австралії...

Завдяки теоретичним філософічно-емоційним статтям Фединишинця з проблем карпато-русинства, його інтерв'ю, що друкуються з 90-х років у багатьох західних часописах, а деякі також склали згадувану вже книгу "Мирний наш русинський путь" (1992), що водночас перекладена ру-синською, словацькою та англійською мовами, – ім'я Фединишинця зна-не на європейському та американському континентах. З ним асоціюється національне відродження материкових карпато-русинів на сучасному етапі. Це справжній колега професора Магочія.

Фединишинцю належать нові афоризми, які облетіли світ: "Я – русин, мій син – русин", "Бути русином – бути русинам", "Мирний наш русинсь-кий путь", "Іще не вмерла Підкарпатська Русь", "Ще не вмерла карпато-русинська цивілізація", "Ми русини – неба сини" та інші.

Зате професор Тороннтського університету, президент Карпато-Ру-синського дослідницького центру в США Павло Роберт Мачогій і має підставу вважати Фединишинця, як висловився, видатним ентузіастом карпато-русинського Відродження.

Зараз письменник укладає, ймовірно, кількатомний "Словарь карпа-то-русинського языка" (орієнтовно п'ятдесят тисяч реєстрових слів, що ілюструватимуться фразеологізмами, фольклором), розробляє проект "Точнопису карпато-русинського языка" (Сто правил правопису), готовує до друку нові збірки карпато-русинської публіцистики: "Іще не вмерла кар-пато-рутенська цивілізація", "Я єсм Вічний Русин", "Мої проекти і мої проекти на тему Підкарпатська Русь", "Судьба Карпат" та інші, пише докторську дисертацію "Історична парабола Підкарпатської Русі" (Нарис минувшини краю), другу докторську, з філології – "Спіраль літературного руху Підкарпатської Русі" (Нариси історії та теорії красного письменства краю з найдавніших часів до сьогодення). Він опрацьовує також для ви-дання кілька збірників карпато-русинського фольклору у власних записах (казки, пісні та балади й коломийки, приповідки, вірування), переходить у письмі на материнську мову, готовуючи до випуску у світ збірки віршів

карпато-русинською мовою "Мы - росинка на земли". (Як фольклориста Фединишинця свого часу підтримав академік Олексій Дей.)

Фединишинець першим у карпато-русинській літературі, - як "домашній", материковий, так і діаспорний, - написав і видав два епічні твори про видатну постать русинського Відродження XIX ст. Александра Духновича: поему-дилогію "Будитель. Летидуб" (1993), а також історично-філософічний роман "Отець Духнович" (1994). Першим у крайовій прозі він написав ще 1970-го року, але зумів видати лише 1993-го року, роман про карпато-русинів карпато-русинською мовою, се "Бранці лісу, або Хащовини". Планує до видання філософічно-екологічний роман "Межа, окреслена Беркутом" (імовірно, побачить світ 1997-го року), історичний роман "Руснаки, руснаки - як польові маки..." (в процесі написання). Навіть у Космосі - Фединишинець пише й фантастично-пригодницьку прозу - літають карпато-русини. Є такі елементи і в сюжеті роману "Отець Духнович".

Київський професор і теоретик поезії Степан Крижанівський висловився, що у поезії Фединишинця вдало поєднуються традиції народної творчості і сучасні досягнення світового віршованого мистецтва. Знавці прозового стилю - філософи, психологи, літературні критики - підkreślують новаторство новел, повістей та романів Фединишинця, відзначають домірне послуговування "потоком свідомості", що збагачує його прозу, а також щедре використання лексично-фразеологічного багатства рідної мови, вказують на майстерність стилю взагалі, що характеризується невимушеністю, природністю, широтою. Степан Крижанівський ще в ранніх книгах Фединишинця означив риси його стилю - як вияв рис характеру. Інший видатний теоретик поезії Євген Адельгейм закликав молодого Фединишинця не боятися бути "місцевим поетом": мовляв, тільки карпатський матеріал виведе його на широкі шляхи української музи.

Злет слави Фединишинця як письменника виладає на останні роки, для нього 50-річний рубіж, - коли стали можливими видання поза комуністичною цензурою. Видавничі чиновники, укупі з недоброзичливцями, раніше буквально знущались з письменника, тупим редактуванням нівечили його рукописи, значний масив поетичних, прозових, літературно-критичних та й навіть... дитячих творів просто не пускали у світ. Наприклад, уже згадуваний модерний історичний роман з життя Підкарпатської Русі в 30-х роках ХХ сторіччя "бранці лісу" побачив світ лише після двадцятьох трьох років, як був написаний... Майже двадцять п'ять років потребувалося Фединишинцю, аби випустити двотомову книжку "Срібні силюети" (обсяг якої сукупно 49,5 аркушів). Лише тепер пішов у світ однотомник дитячої поезії (ще один - з непублікованих поезій - готується до набору). Літературна критика 60-70-х років не видана окремо й досі, її треба готувати - щонайменше двотомником. "Шуфляда" Фединишинця, здається, невичерпна (див. Список планових на ближче десятиріччя його видань у книзі "Отець Духнович" - стор.155-158). Зараз Фединишинець,

шукаючи спонсора, обмірковує підготовку многотомового Зібрання своїх Творів(в десятьох томах).

Письменник з 1961-го року живе і працює в Ужгороді. Не належав і не належить до жодної партії, "брудною політикою" не займається. Хіба що в художніх і наукових творах активно пропагує карпато-русинські ідеї, але вони кришталево чисті. А загалом працює виключно в літературі. Справді, література - сенс його тяжкого життя.

19.XI.94 (3-тя ред.)

Підготував В.Т.-М.

Нижче подається стисла Бібліографія видань Володимира Фединишинця

(хронологічно):

1. Білий камінь (поема). Ужгород, 1972.
2. В полонинах красна днина (вірші для дітей). Київ, 1977.
3. Іде коток на торжок (вірші для дітей в перекладі російською). Москва, 1978.
4. Секунди серця (поезія). Ужгород, 1979
5. Михайликіві голуби (оповідання для дітей). Київ, 1982.
6. Пісня Пісень (поема Паруйра Севака, переклад з вірменської). Ереван, 1982.
7. Танцює Жужіка (мадярські народні дитячі пісеньки, переклад з угорської). Київ, 1983.
8. Слово про полк про Ігорів (поема, переклад-переспів з давньоруської). Ужгород, 1983.
9. Лікар Неболить (віршована казка для дітей Корнія Чуковського, переклад-переспів з російської). Ужгород, 1983.
10. Гармонь (поема Александра Жарова, переклад з російської). Ужгород, 1983.
11. Не забиваю сон дитинний... (Поезія Юлія Ставровського-Попрадова, переклад-переспів з російської) Пряшів, 1984.
12. У Карпатах (вірші для дітей в перекладі чеською). Євічко (Моравія), 1984.
13. Сині серпантини (поезія та поема). Ужгород, 1985.
14. Симетрія (поезії). Ужгород, 1989.
15. Перспектива (поезії та поеми, переклад-переспів Пісні Пісень Соломона з Біблії). Ужгород, 1989.
16. Бути русином – бути русинам (есей). Брошуря в газеті. Ужгород, 1991.

17. Бути русином — бути русинам (есей в перекладі угорською). Брошюра в газеті. Ужгород, 1991.
18. Едельвейси (восьмивірші). Ужгород, 1991.
19. Мирна наша русинська путь (есей в перекладі русинською). Пряшів, 1992.
20. Мирний наш русинський шлях (есей в перекладі словацькою). Пряшів, 1992.
21. Мирний наш русинський шлях (есей в перекладі англійською). Пряшів, 1992.
22. Вихор у пустелі (повість Сілвіо Ф Мортон, переклад з англійської). Ужгород, 1992.
23. Свято Білої музейної Ворони (повісті та оповідання). Ужгород, 1993.
24. Останній опришок (повість з життя Підкарпатської Руси). Ужгород, 1993.
25. Будитель—Летидуб (поема-дилогія про Александра Духновича). Ужгород, 1993.
26. Хитрун Мішел (вірші для дітей). Ужгород, 1993.
27. Блондинка з Бети (фантастично-пригодницькі повісті та оповідання, гротескна поема). Ужгород, 1993.
28. Добродій (повість-легенда про Івана Франка для школярів). Ужгород, 1993.
29. Сексуалітет (новели, поема-переспів, фейлетони, статті). Ужгород, 1993.
30. Півник-скрипаль, або Когут-гудак (карпато-русинська філософська казка для дорослих дітей та дитинних дорослих). Ужгород, 1993.
31. Бранці лісу, або Хащовики (роман з життя Підкарпатської Руси). Ужгород, 1993.
32. Перший історик Ужгорода (документально-художня оповідь-есей про Мейсароша Кароя). Ужгород, 1994.
33. Отець Духнович (історично-філософічний роман-есей). Ужгород, 1994.
34. Срібні силуети (Портретна симфонія: епічні вірші та поеми). Том Перший. Ужгород, 1994.
35. Срібні силуети (Портретна симфонія: епічні вірші та поеми). Том Другий. Ужгород, 1994.
36. Історична метафора професора Магочія, або Вчений від Бога (документально-художня повість-есей). Ужгород, 1995.
37. Я єсм Вічний Русин (історично-філософічні есеї: Decem — російською мовою). Ужгород, 1995.
38. Ми Русини - Неба Сини (п'ять есеїв — російською мовою). Ужгород, 1995.
39. Цей кіт з Рекіт (вірші для дітей). Ужгород, 1995.
40. Судьба Карпат (есей, російською мовою). Ужгород, 1996.

41. Феномен професора Лізанця (портрет есей). Ужгород, 1996
42. Я русинська планета (есей в перекладі угорською мовою).
Ужгород, 1996
43. Бог необнятний (релігійні та філософські есеї). Ужгород, 1996
44. Литаври літо золоті (поезії). Ужгород, 1996.
45. Історик і захисник карпато-рутенів (художньо-документальне
оповідання про Мейсароша Кароя) Ужгород, 1996.
46. Історик і захисник рутенів (художньо-документальне оповідання
про Мейсароша Кароя в перекладі угорською мовою). Ужгород, 1996
47. Підкарпатська Русь (лінгвістичні есеї). Ужгород, 1996

Склад В.Т. — М.

ДІЛОВЕ

Як зазначено, це видання здійснюється до 175-річчя з дня народження Мейсароша Кароя та й 1100-річчя віднайдення мадярами батьківщини. Додам, що — паралельно виходить українською і в перекладі Яноша Феєша мадярською мовою (з другого, доповненого варіанту). Як письменник, автор я радий, що можу зробити скромний дарунок мадярській нації в ювілейні дні.

Але трохи прикро, що оплата обох видань лягла на мої плечі, оскільки за два роки не зумів домовитися з жодною мадярською інституцією краю чи Ужгорода, аби допомогла фінансово чи бодай частково (наприклад, папером чи комп'ютерним набором або версткою). До кого я лише не звертався усно чи листовно, безпосередньо чи опосередковано. Та ніхто, що у назві своєї фірми чи сенсі її діяльності має корінь чи символ мадярського, — не зміг (чи не хотів?) допомогти. Може, я просто не потрапив на доброго, ділового керівника? (Чув лише пусті обіцянки...)

А нащадки Мейсароша Кароя, що живуть в Ужгороді чи поза краєм, не є багатими, на жаль...

І все ж мені допоміг перекладач Феєш Янош, який працював за символічну плату (спасибі йому). Дякую також і громадянину Угорщини, який пожертвував 100 доларів на це перевидання, які я з радості не знав, куди і як притулити. Він побажав залишитися невідомим (історії легко буде його "вчислити"), хоч ім'я його знане і шановане не лише в Карпатському регіоні. Скромною сумою допоміг і мій син — педагог (він і коректор українського видання), що по материнській лінії є правнуком Мейсароша Кароя.

Та я ні до якого мадярського товариства чи фірми не висловлюю ніяких претензій. Претензії доцільно висловлювати лише самому собі, що затіяв друге й третє видання, не забезпечивши тилу. Та мною керувало почуття вдячності до сина мадярського народу, який так ревно, щиро і пристрасно захищав інтереси рутенів, писав їхню історію (ой, та про це книжка ж!). А мадярська держава, як і наші різні мадярські товариства та фірми скоро, сподіваюся, розбагатіють і зуміють перевидати мою роботу гідним того імені тиражем, з ілюстраціями, на фінському папері.

Автор.

12.VII.1996
Ужгород, Легоцького, 9, кв.52
дом. тел. 2-99-78

Зміст

Присвята	2
Слово від серця: юрист за фахом в історіографії.	
Міні-передмова	5
Корпус книги: розділи 1-15	8-38
І долю історика пише ... історія.	
Коротке післяслово	39
Що він значить для нас?	
До 175-річчя Кароя Мейсароша	42
Список опублікованих робіт Володимира	
Фединишца про Мейсароша Кароя	44
Післямова проф. Удварі Іштвана	46
Біографічно-бібліографічна довідка про автора . . .	51
Ділове	58

Авторське видання

**До 175-річчя народження Мейсароша Кароя
та 1100-річчя віднайдення батьківщини мадярами**

Фединишинець Володимир Степанович

**Історик і захисник карпато-рутенів
Документально-художня сповідь-есей
про Мейсароша Кароя**

**Друге видання, доповнене
(Українською мовою)**

Авторська редакція

Художнє оформлення автора

Художньо-технічна редакція автора

Коректура автора з участю Михайла Фединишина

Видання підготовлене

у червні-липні 1996р.

Формат 60x84 1/16

Обсяг 3,75 друк. арк.

Тираж 250 примірників

Ціна домовна

